

Breizh Vrevez

Jakez RIOU, KAZETENNER :

PONT PLOUGASTELL

*Geriadurig Ernault adembannet
"Ar Roue Marh", gand ar Zonerien Du
Teul-labour an dilennidi vrezonegerien*

N° 81 - 1985

BRUD NEVEZ

Kelaouenn vrezoneg mizieg.

Niverenn 81
Miz genver 1985

Rener: Andreo Merser.
Sekretour: Jakez Salaun.

An oll lizerou ha skridou a zo da veza kaset da Brud Nevez, 6, ru Beaumarchais, 29200 Brest.

Priz an niverenn-mañ: 15 lur.
Koumanant-bloaz:
- priz ordinal: 85 lur.
- koumanant-skoazell: azaleg 100 lur.
- broiou estrañjour: 130 lur.
(pa dremener dre eur hourater, lakaad 30% ouspenn).
Eur houmanant a dalv evid 10 niverenn.

Ar chekennou-bank a zo da veza kaset war-eeun da: Brud Nevez, 6, ru Beaumarchais, 29200 Brest.

Ar chekenou-post a zo da veza lakaet war K.R.P. « Brud Nevez » 893-94 P Roazon.

I.S.S.N.: 0399-7014.
C.P.P.A.P.: 34 627.
Disklêriet hervez al lezenn:
Moulet ez-prevez gand Brud Nevez.

C. evid an oll bennadou.

N'eus ket a aotre da adembann eur pennad euz Brud Nevez heb beza bet an aotre d'henn ober.

Ar skridou hag ar pennadou a vez embannet e Brud Nevez n'emaint ket da veza lakaet war gont ar gelaouenn heh-unan, war gont ar re o-deus skrivet anezo hebken. Ar skridou ne vint ket embannet a vo kaset endro ma vez tu.

Paeroniet e vez **Brud Nevez** gand **Emgleo Breiz**
Publié avec l'aide du **Centre National des Lettres**

Taolenn

Brud Nevez: Priziu.....	3
Dreo Koulouarn: Ar Falzig aour ha barzonegou all.....	4
Ar Stourmer: Hetou 85.....	9
K. Riou: Da heul Owen Dorn Ruz, priñs kembread ha kabiten gopret.....	11
Per-Jakez Helias: Ar c'hoari boul.....	23
Jakez Riou, kazetenner: Pont Plougastell.....	36
Y.L. Normnad: Istor ar Habili. XVII.....	40
Paotr Jeg: C'hoariou bugale Lann-Jeg.....	45
K. Riou: Geriadurig Ernault adembannet.....	49
J. Goyat: Ar Roue Marh, gand ar Zonerien Du.....	50
Teul labour an dilennidi vrezonegerien.....	52
Roll-meuziou.....	54
Lizerou.....	55

Priziu

Setu amañ niverenn genta 1985, hag a grogom ganti an 9ved bloavez euz **Brud Nevez**. Dre forz embann beb miz eur gelaouenn a 56 pe 60 pajenn, ne weler ket an amzer o tremen! A-wechou e vez eun disterra dale ganeom, med beteg-henn, morse n'on-eus market da lakaad eun niverenn da zond er-mêz. Padoud a ray, emichañs!

Kaer a zo, n'a ket an dispignou war izellaad gand **Brud Nevez**. Mizou a-walh a vez oh embann eur gelaouenn, daoust ma reom eul lod-kaer euz al labour on-unan. Ha ken buan all, n'ho-poa ket c'hwi, lenner, taolet evez n'e-noa ket fiñvet priz ar houmanant da **Vrud Nevez** abaoe an niverenn 61, da lavared eo abaoe miz genver 1983, da lavared eo c'hoaz, abaoe daou vloaz!

Bremañ avad, ne hellom ket gortoz pelloh da greski anezañ. Diwar an niverenn-mañ, e kousto eta ar houmanant 85 lur. Ar re garo skoazella muioh ahanom, a hello rei 100 lur da nebeuta. D'ar priz-se, eo bepred **Brud Nevez** unan euz ar he-laouennou brezoneg ar gwella marhad, dreist-oll pa'z eo mizieg. Gouzoud a reom ervad e hellom konta war hoh adkoumanant. Nemed arabad deoh gortoz re bell da gas anezañ!

Kement ha beza gand priziu, kerkoulz ivez sklêrraad an traou evid pez a zell al leoriou a embannom. Unan bennag euz ol lennerien ne gomprenont ken re vad, emezo, da beseurt priz e werzom ol leoriou. N'ema ket ar gaou ganto penn-da-benn, rag daou briz a reem e gwirionez beteg-henn. Unan evid koumananterien **Vrud Nevez** hag a brene war-eeun diganeom, ha hennez eo a veze merket dindan ar pennadou bruderez a gaver ingal er gelaouenn. Egile evid ar staliou. Evid ma ve muioh didorr or hontchou da zerhel, ha dre ma aliom ahanoh a-hend-all da brena ol leoriou e ti ar varhadourien (1), diwar-vremañ ne vo ken nemed eur priz, hag e vo êsoh evid an oll.

BRUD NEVEZ.

(1) Ma ne hellit ket kaoud leoriou **Brud Nevez** en eur stal bennag, lavarit ma vint goulnnet digand **Breiz Diffusion**, 29135, Speied. Evelato, ma zo eul leor ha ne hellit kaoud e nebleh, e hellit skriva deom war-eeun.

Ar Falzig Aour

E Kerchmarf, 'kreiz bro al lutuned,
Nepell en tu-hont da Bluzuned,
Darn eun de d'ar Chmarf-meur (1) a glemmas
'Vez kaset 'n uhelvarr evid Christmas
Da vro ar Zaozon, ha ne chome
Er hohu 'vid abadenn vraz
Noz laouen an de kentañ 'r bloaz
'Med stagañ kelenn ouz an treustou
Hag evañ chistr ken a foeltrje!
Koulskoude oa bet kavet testou
Da broui e oa giz ar helenn
Deut nevez 'zo euz broiou jerman,
Hag e oa keltieg heb mar
Bezañ feal d'an uhelvarr.

Ar Chmarf-meur a halvas gand herr
Chmarf-douger kleze d'an ti-kêr...
- Rag eñ oa mirour ar binviou:
Ar falz aour hag ar hleze hir
(Memez hanteret, a zo gwir!)
... Da rentañ kont dirag ar breujou.
« Otrou Chmarf-meur, n'on-eus ket trohet
An uhelvarr gand ar falz aour
Evel m'eo rekiz, abalamour
E oa dispeget diouz ar falz
Ar follenn aour a oa fals;
Pehed a vije bet d'ar Gelted
Trohañ gand eur goz falzig verglet.
Sed aze 'ta 'r pez a zo kaoz
'Wertzom uhelvarr da Vro-Zaoz.»
« Arsa, 'me ar Chmarf-meur, droug ennañ
War-goust ar barrez e kemennan
'Ve prenet eur falz nevez bremañ!»
Goulennet digand an orfeber

Pegement 'koustfe lakad ober
Eur falzig aour, e oe anad
A goustfe kant skoed kuit a rabat
Ha parrez Kerchmarf oa re baour
Da bourvez eta eur falz aour.
Ar here anvet Abfelix
A zisklerias: « Ma gwreg Chmarferez
Euz eun ti mad a oa pennherez,
Be' deus eur walenn bijou-fix
'Zo ouz an aour heñvel-mik;
An danvez yafe 'vid eur falzig.»

'Vel-se oe grêt, war am-eus klevet
Deut eo ar brud beteg Pluzuned.
Hag hervez kuzul Abfelix
Kerchmarf 'implijo eur falz fix.

Pa zeuy adarre kala genver
Mar degouez dah treuzi Bro-Dreger
'Klevot ar Chmarfed o kana seder
Ha youhal skiltr gand al levane
Ken ma vint klevet e Berlewene
O himiad d'ar bloaz koz echuet
Ablamour m'eo bet toud ar Chmarfed
Ar merhed koulz hag ar ganfarded
O kutuill evel ma oant boaz
Da geñver an de kentañ 'r bloaz
An uhelvarr evel gwechall.

Kemerit 'ta eur bannah all
Eur bannahig a chufere
Da yehed mad Jobig ar here,
Gwechall lesanvet Abfelix
... Lesanvet bremañ Bijoufix.

1/1/1985

Dreo Koulouarn.

(1) e galleg: Schtroumpf; e saozneg: Smurf; Chmarf zo evel just eur ger tregerieg.
'Re-ze zo troet da chmarvaillad.

Pub

pe
huñvre ar barz pinvidig

Abaoe 'm-eus skrivet « Ar Falz Aour »,
C'hwi zoñj moarvad n'on mui ken paour.
Gand Bijoufix on bet gopraet,
Gand ferry Rosko on bet pèet,
Ha beteg daouzeg miz ahann
'Lennin an Télégramme 'vid mann.
Uhelvarr 'm-befe 'vid netra
Pa ve Nouel teir gwech ar bla.
Ar Foreign Office 'n-eus va fedet
Da zond pa garin da Gêr-Londrez,
Lojet e vin 'ti ar Rouanez,
Buckingham Palace din digoret.
Ha gand ar Smurfed vin enoret.
Gand Fañch Mitterand vin dekoret
'Vid addihun 'n Entente Cordiale
Etre ar Zaozon ha bro-Hall.
Kemend a vadou 'm-bo dastumet
Kemend a voneiz, kemend arhant
Ne skrivin ken 'med p'am-bo c'hoant.

Bevañ a rafen war ma leve
Ger ebed ne skrivfen 'ta paneve
Krog debron em hoz pluenn verglet,
Eur bluenn dir,
'M-eus ket gonezet
A-walh da breñañ unan aour.

Gand madou 'r spered 'chomer paour.

10/1/1985

Dreo Koulouarn

Asterix

Otrou Gosciny, kuit a hoarz,
Peseurt telenn 'peus roet d'ar barz
Da ganañ taoliou-meur ar Galian
O stourm sul-pemde ouz ar Roman?
N'eo ket unan euz 'r re wellañ
'Peus roet dezañ,
Eun delenn dorret, eur goz hini,
Otrou Gosciny.
Setu bewech ma krog da ganañ
E krog an oll d'ober fê warnañ!
Meur a dra vil ha hudur 'zo,
'Soñje marteze Uderzo,
Doue d'e bardono.
Ya, Doue an Neñv d'ho pardono;
Evidon-me, n'emaon ket prest,
Memez a gav din.
N'on ket gouest!

Dreo Koulouarn

Miz genver 1985

Yann-ganfard

Yann Ganfard, e galleg Gavroche
Esoh er-mêz eged 'n e loch!

Er skol

Peder eur hanter, me 'zo fêz!
O, koh!
Pa zon ar hloh
Skarzom er-mêz!
Fini d'ar hlasou,
Tirons nos skasou!
Allez, vite, vite,
Jach da rêr ganit!

War ar blasenn:

Boñjour, boñjour,
Tomm an dour?
Boñsoar, boñsoar,
Sklêr al loar?

Dirag skol ar merhed:

Les ganfarded de la skol
Isas ar hi sur moi.
Lamm d'ici, krogez là.

Emma! Emma!
Leun a laou
Et tout ça!
- Kesque tu dis là,
Frilouz?
- Ta dieul, Luchesse!

Dreo Koulouarn

Miz kerdu 1984

Hetou 85

(D'ar pennou braz)

Petra a hetin-me
D'ar vrezonegenien?
Petra a hetin-me
Da doud ar stourmerien?
Nemed ma vo prestig
Al lezenn-diazez
A vrudfe 'r Republik
Kemeret en he fez
Ganeoh-c'hwi, Aotrone,
Ha votet a-unvouez,
Hervez ar promesse.

Rag nag a vennadou
Bet dija dilezet
Hag a zinaturiou
En aner dastumet!
Ha petore dispriz
En ti dam en ho touez
'Vid yez on henvroiz!

Pesort tristidigez...

Hetan, kaer am-mo-me
'Vel peb stourmer ar yez,
Ma vo votet eun deiz
Al lezenn-diazez...
Jamez, en on bro-Frañs
'Nevo he flas on yez
Ma n'roit ket al lañs
C'hwi a zo tud a-bouez!

Setu perag, hirie,
 Deiz an deiz kenta 'r bloaz,
 'Houlennan, eur wech c'hoaz,
 Ganeoh-c'hwi, Aotrone,
 Ministred, kannaded,
 Kuzulierien, m'ered,
 Unani ho strivou
 'Vid difenn on gwiriou:
 An droed dim da gelenn
 E bro gwiriou mab-den
 Dre halloud eul lezenn
 On sevenadurez
 Ha yez koz Breiz-Izel.

Ar Stourmer.

Diwar « Le Combat ».

Leor ar miz
Kristian Brisson
E gwasked va bod
barzonegou Priz: 25 lur

An Tad Medar o lenn pennadoù 'zo euz Diwar hoarzin Eur gasetenn 60 mn : 40 lur Al leor: 30 lur
--

**Da heul Owen Dorn Ruz ,
 Priñs kembread ha kabiten gopret**

1356

Ar marh braz a hourinas, skrijuz ha truezuz; koueza 'reas war e gein, e baoiou foll o tispaha en èr; ar marheg diskaret a ruillas dindan treid kezeg strafuillet oll gand ar birou a zeue d'en em zanka en o zalier. Meur a zen-chentil a oa dija astennet war an tirienn, hag e kendalhe ar grizill houarn ha beuz gwasoh-gwasa. Tennet e oa ar birou gand tud gwall ampart, skoachet a-dreñv gwez eur hoad, eun tammig uhelloc' eged eur winienn hag eun dachenn douar geunieg. Ha tu ebed da vond d'al lamponed-se a daoliou kleze darhaouet stank ha nerzuz, hervez lezenn a vrezel ar var-heien. Daonet ra vint, ar waregerien-se; milliget, an amprevaned-se, ha ne dint nemed bilened a renk izel! Hag an houarn lemm e beg e fust beuz a nije atao euz an druill!

Gallaoued a rede war-zu Poitiers da glask repu a-dreñv mogeriou kêr. Trubarded! Banniel Sant Denez, an aourflamm, a oa kouezet dindan korv an hini a zouge anezañ, lazet heb beza morse kilet. Kantadou a varoned ne fiñvent ken en o gwiskamant houarn.

Hiniennou, gand o gwizien feal endro dezo, a zalhe peg gand o bouhal pe o hleze ponner. Ar Zaozon hag ar Waskoned a glaske o skuiza da vad, evid o faka ez-veo, ha gounid evel-se arhant an daspren. Eur bagad a zifrete tro-dro d'eur mell den a skoe, a skoe, hag a skoe, e-pad ma krie dezañ eur hrennard pemzeg vloaz: « Tad, diwallit! A-zehou! a-gleiz! a-zehou! a-gleiz!... » Skuiz-divi oa sur ar brezelour, didokarn, diou hloaz hir war a zremm. Eur marheg yaouank a youhas: « Aotrou Roue, bez' on-me marheg a Vro-Artez; en em zaskorit din hag ho kasin da gaoud an Aotrou Edouarz, Priñs Kembre!» Ar roue Yann II a Vro-Hall a roas e vaneg da Zenez de Morbeke, ha kaset oe dioustu beteg mab kosa roue Bro-Zaoz, a zigemeraz anezañ gand doujañs vraz, hervez reolennou ar varhegouriez.

Al lun 19 a viz gwengolo 1356 – deg vloaz war-lerh Crécy – a oe eun devez kaer evid ar Priñs e harnez du, gwall enkrezet abaoe eun nebeud devezioù.

Anaoud a reer an darvoud-se euz buhez Yann II, ar Brokuz, e vab Filip, hag ar Priñs Du, e-pad ar Brezel Kant Vloaz. Med eun aotrou all euz Kembre a oa eno. En arme hall avad. Ha lared a ree e oa eñ gwir Priñs Kembre, eñ **Owain Lawgoch** – Owen Dorn Ruz. E galleg e reed anezañ Yvain. Euruz a-walh e oa ar pôtr yaouank da jom heb beza lazet, gloazet pe baket, an deiz-se a estonas an oll er Hornog: 8.000 soudard « piccolo re » (roueig) Bro-Zaoz o-doa greet lamm kaer, en eun doare dihortoz-krenn, da 16.000 Gall. Ha paket ouspenn brasa roue Europa! Burzud? Taol judaz?...

Bugale an enebourien

Piou 'ta eo an Owen-se?

Ganet oa e Bro-Gembre eur bloaz bennag a-rôg ma krogas ar Brezel Kant Vloaz. E dad oa en em zavet a-eneb d'ar roue saoz-norman a glske astenn muioh-mui e grabanou war Gembre; trehet oa bet e stourm evid frankiz leun bro an Dragon Ruz. Owen, bugel c'hoaz, a hellas kuitad e vro ha dond da Vro-Hall el leh e oe digemeret brao gand Filip VI, enebour touet d'ar Zaozon. Ar re-mañ, dija e Bro-Waskogn, o-doa c'hoant kreski o beli e Bro-Hall. Ha dres, Edouarz, Priñs Kembre (ano roet abaoe 1301 da vab kosa roue Bro-Zaoz), a oa an aotrou uhella e Bourdel, ha kabiten braz an arme er hornad-se.

E mab enebour hoh enebour e hell diwan eur mignon deoh, ma rit brao dezañ. Setu ma oa plijet da Filip VI rei bod da Owen.

Diouz e du, Edouarz III a rê kemend-all. Yann, mab nemetañ kont Montfort, a oa digemeret gantañ e Londrez, pa rê e reuz e Breiz ar brezel etre Montfortiz, skoazellet gand ar Zaozon, ha Bleiziz, sikouret gand ar Hallaoued, evid goud piou a vefe duk ar vro. Maro oa ar hont e 1345, med e wreg, Jan ar Flamm, a gendalhas kaloneg gand ar stourm – beteg ma teuas da veza follez – da hortoz e vefe gouest he mab da gas e garr e-unan.

D'ar memez mare, eur Breizad bihan all a oa savet el lez saoz: Olier a g-Klison, mab d'eun Olier all, bet dibennet, e 1343, gand pevarzeg marheg breizad, war urz Filip VI. An Olierig e-noa gellet kuitad an Douar-Braz gand e vamm, Jan de Belleville; war eur vagig o-doa treizet Mor-Breiz; erfin, hanter-varo gand an naon hag ar zehed, e oant erruet war aochou Bro-Zaoz. Goude fizioud he mab en Edouarz III, Jan de Belleville, fuloret-ruz, a zavas eur strollad listri – ganti da « amiralez » – evid distruj ar bati-

manchou gall.

Asamblez e oe savet Yannig hag Olierig, med ne zeblant ket e vefent deut da veza mignoned. Stourm a reas Olier gand Yann da genta; edo en arme vontfortad en Alre, e 1364; med diwezatoh e teuas da veza konnestabl Charlez VI, hag enebour da zuk Breiz. Se 'zo, avad, eun afer all...

Owen a oe savet evid ma teufe da veza eur marheg a-zoare, evel ma teree ouz e stad hag e renk. Floh da genta, e serviche ouz taol ar roue; deut da veza skoeder e touge skoed e vestr hag e talhe kabestr e varh a-rôg an tournamantou, eur sport evid c'hoari brezel, a lakê trid hag es-mae e kalon an intron muia-karet... Hag ivez e kalonou reou all!

Dreist-oll e teskas brezelia war varh, c'hoari gand ar hleze hag ar vouhal, ar goaf – pe lañs – evid beza den a-walh da zihasta mellou taoliou, daoust d'an harnez ponner a wiske anezañ. Ne oa ket eur vuhez e-kreiz ar pluñv! Zoken ma oa red ivez beza kad da lonka ha da zebri e-giz eur roñf! Ha mond goude, evid diskuiza, da jaseal gand falhuned, pe da glask diskar eur pemoh gouez, er hoajou don, gand eur peul koad lemm-mad e veg.

Hag e teuas Owen a Gembre da veza eun aotrou rog, penneg, dispont, eun den a zoare e amzer, kaled ha didruez.

Ema fin ar béd!

Chañs e-noa bet Owen d'en em zibab e Poitiers. Med a-rôg e-noa bet eur jañs all, hag unan gaer!

E fin 1347, nebeud amzer goude m'o-doa ranket bourhizien g-Calais, war o roched hag ar gordenn ouz o goug, digas alhweziou kêr da Edouarz III, e porzias e Sikilia, eul lestr a genwerz, euz Republik Jen; euz ar Mor-Du e teue; ennañ e oa martoloded maro ha reou all en eur stad reuzeudig-tre, war o zremenvan. Boulou lin brein, braz evel viou, a oa savet dezo e plegou o divorzed hag o diougazell. A-benn daou, tri, pevar devez, e varve ar paour-kêz tud. Lod all a bake eur paz spontuz, hag a yê gand an Ankou primmoh c'hoaz, goude beza chomet eur pennad amzer mantret pe o alteri. Ha ganto, eur c'hwez fall!...

E miz genver 1348, e oa erru ar hleñved-red (gwir eo, nag e redel...) e Marseill; e miz meurz edo o c'hoari e vestr e palez Klement VI, en Avignon, el leh e chome neuze ar Babed. Eur miz bennag goude e tage Paris. Beteg kreiz 1350 e padas da ober e reuz. Bez' e oe beteg 800 den o vervel en eun devez. Ar rouanez hag he merh-kaer a oe skoet gand ar vosenn

zu. Rag ar vosenn oa, deut euz Sina pe an Indez, hag a dizas beteg an Island. Konta 'reer e varvas diwarni ouspenn 25 milion a dud: an drederenn euz poblañs Europa d'ar mare-ze. Ken buan ez ê an dud da Anaon, ha ken niveruz, ma chomed berr d'o zebelia. E kêriadennou 'zo ne vanas beo den ebed; ar parkeier a zistroe d'ar gouez. Paotred ar gouarnamant a oa taget, evel ar re all, ken ne oa ket a-walh anezo evid dastum an taillou; hag ar re-mañ a yê war zisterrâd, pegwir e oa maro ar bobl a diê o fêa. Ouspenn, kerrâd a rê peb tra. Dre ma oa bihannêd kalz o niver, micherourien ar hêriou a houlenne groñs kresk o houmanant, hag a rê diskrog-labour.

Laret 'zo bet ez eo an naonegez en Iwerzonn, e-kreiz an XIXved kantved, unan euz abegou diskar an iwerzoneg. Ar vosenn zu, hi, a oe eun digarez, e-touez reou all, da houlenne e vefe grêt gand ar zaozneg, yez al lodenn vrasa euz ar boblañs, yez ar Stad, e-leh ar galleg, implijet beteg neuze gand Lez ha Parlamant Bro-Zaoz.

Doktored Pariz a zisklerias, war an ton braz, e teue reuz ar vosenn diwar eur gejadenn etre ar planedennoù Sadorn, Yaou ha Meurz. Tud all, heb terri o fenn, a gavas êsoh tamall ar Yuzevien, hag o-defe kontammet ar puñsou. Lazet, devet pe harluet e oa bugale Israel, ha skrapet o madou. Den ne lakas ar beh war gont ar c'hwenn hag ar razed, deut da heul al listri oh ober kenwerz gand broiou ar Zav-Heol tosta. Edo fin ar béd, an Apokalips hag e zevze war-lerh, e-kreiz ar XIVved kantved! « Deiz a gounnar », evel ma kaned en overenn evid an Anaon, o tibuna gwerz Tomaz de Celano: an « Dies irae »... Edo ar vosenn evel ar birou e korv St Sebastian.

« Ankou, tad an Anken!» Pebez enkreuz evid an oll, o santoud alan ar Maro, evel ma weler anezañ en e goroll askorneg war vogerioù an ilizou! Tud 'zo en em daole d'an ebatou: red eo tenna he mad diouz ar vuhez, hag a zo ken berr ha ken bresk! Lod all a rê prosesioù hag en em skourjeze didruez, da houlenne pardon evid pehejou skrijuz ar béd foll. Reou all a yê d'an emgannou, 'vito ar gwella mod da veva e gwirionez.

Owen a oa euz ar rummad-se; bez' e oa eur brezelour, ha c'hoant ebed dezañ da jom dilabour, d'eur mare ma oa klask war an dud gouest da zarhaoui tôleù a-gleiz, pe a-zehou – n'eus forz! – gand ma vefe tu da zastum brud, enor, hag eun tamm arhant ouspenn!

Eur skwer: ar hondottiere Hawkwood.

Da beurzeski e vicher a zoudard war hopr, e hellas Owen kemer skwer war ar habiten saoz John Hawkwood. Hemañ a oa bet war rollou arme

Edouarz III er Frañs, war-dro 1350. Bez' oa bet leal d'e roue, dispont a-walh evid beza brudet daoust ma ne oa ket denchentil. Pegwir ne vezent pèet nemed keid ha ma pade an emgannou, ar zoudarded en em gavas dilabour, ha gwasoh, dihopr, e 1360, pa oe sinet ar peoh, e Brétigny, etre Bro-Hall ha Bro-Zaoz. Kalz euz an dud a vrezel – gall pe saoz – a droas neuze da laeron. John Hawkwood a vodas a-walh anezo evid sevel eur gompagnunez frammet-mad a bôtred dizuj ha dizoursi, hag a helfe kinnig he nerz da neb a garfe he digoll. Dond a rafe John da veza « condottiere », kabiten gand kontrad.

E 1361, ema Hawkwood hag e ziaouled dirag Avignon ha palez Inosant Vi. Evid miroud outo da zailla war binvidigeziou kêr, e rankas ar Pab rei dezo an absolvenn vraz hag ober marhad ganto da vond da zivenn e wirioù war-dro Rom. Diwar neuze, hag e-pad 35 bloaz, e vrezelias Hawkwood en Italia, gwech a-du gand ar Babed, gwech a-eneb dezo; hirio, pèet gand Milan evid ober brezel ouz Florañs; tri miz goude, gopret gand Florañs evid stourm ouz Milan. H. a... Ma rê diouer ar gopr, ma oa re a zale gantañ, e stage ar gompagnunez lavagnoned da breizata, o laza an dud dizivenn, o tangwalla, o skrapa madou ha merhed. Seul vui e spontent, seul vui e kreske o friz war ar marhad! Santez Katell Sienna heh-unan a skrivas da Hawkwood d'e bedi da jom heb gwaska ar paour-kêz Italianed. Ha koulskoude John ne roste ha ne vahagne ket e brizonidi, evel ma rê Hungariz e genseurt alaman Baumgarten.

Duk Milan, eur Visconti, hag e-noa kalz a verhed, a zimezas unan anezo gand ar gwall «g-condottiere ». Emichañs e krede beza kavet evel-se an tu da veza lezet e peoh!... Evel kabiten braz kêr-Florañs eh echuas John e vuhez, en e zeg vloaz ha tri-ugent, pe war-dro.

Owen, evel Hawkwood, a gavas implij d'e gleze el Lombardia, war-dro 1360. Nousped a republikou a oa eno! Hag atao e save eun tamm brezel bennag etre homañ pe honnez. Peurliesia e veze grêt ar brezelioù-ze gand soudarded koumanantet evid eur pred-amzer reziz. Ar habiten perhenn a feurme e « bôtred vad » d'an hini a ginnige ar priz uhella. Ken skrijuz oa ar vrud anezo ma vezent pèet evid chom heb treuzi an douarou. Evel-se, ar « benveg » – ar zoudarded – a bade pelloh; arabad drouzivia an « danvez » a-rôg m'e-nefe kresket brao yalh e berhenn! Zoken, e-pad an emgannou, ar hopridi, kenetrezo, a yê goustad ganti. Med ar ziviled, ar re-ze a veze lazet didruez. Ar hompagnuneziou breizad – bez' oa anezo duhont – a rê ken gwaz hag ar re all.

Goude eur bloavez bennag en Italia, e kavas labour Owen el Lorren hag er Spagn. Er vro-mañ, edo war e gont e-unan. Eno e kejas gand ar Gwesklin, deut gand ar « Hompagnuneziou braz » war zikour Herri de Transta-

mare en e vrezel ouz e hanter-vreur Per ar Hriz, skoazellet gand ar Priñs Du. Goude emgann Najera (1367), gounezet gand ar Zaoz, e tistroas Owen da Vro-Hall. Ha pa oe kaoz da zilestra eun arme e Bro-Zaoz e oa a-du, evel just. Med ne oe ket kaset an afer da benn.

Ar h-Captal de Buch.

Ne zaleas ket Owen endro d'al Louvr.

Yann II a oa marvet, prizoniet e Londrez, e 1364. E vab, Charlez V, ne gare tamm e vreur-kaer, roue an Navar, Charlez, lesanvet « ar Fallagr ». Hemañ, hag oa ivez kont Evreux, e-noa grêt emgleo gand ar Zaoz. E penn e arme e oa ar h-Captal de Buch, euz ar Waskogn, mignon braz d'ar Priñs Du, hag unan euz gwella kabitened e amzer. E 1364, e oa bet trehet e Cocherel (Normandi), gand ar Gwesklin, nebeud amzer a-rôg an emgann e lanneg Alre, gounezet gand Yann a Vontfort: Charlez a Vreiz a oe lazeta eno, hag ar Gwesklin grêt prizoniad. Evel ar Haptal e Cocherel. Med da bep hini e oe rentet e frankiz goude daspren. Ha dao dezi adarre!

E miz even 1372, o-doa ar Zaozon paramantet eun hanter-kant lestr bennag evid kas sikour da Vro-Aoniz ha d'Akitania. Herri de Transtamare, kevredet gand Charlez V, a gasas e listri, renet gand ar Jenad Boccanegra, en arbenn d'ar Zaozon, dirag porz Ar Rohell. Owen, neuze en Normandi, a oe lakêt e penn eur rann euz al listri gall a oa e Mor Breiz, dezañ da vond d'Ar Rohell ivez. En eur dremen en he hichenn, e fellas dezañ paka Gwernenez. Ne zeuas ket a-benn euz e daol. E-keid-se, Boccanegra e-noa trehet en Atlantel. Neuze, ez eas Owen da Gastilla da houlen sikour ar roue Herri, rag e venoz a oa mond da Vro-Gembre. Med n'e-noa respont vad ebed.

Da Vro-Aoniz e teuas war-lerh e dro er Spagn; eno, ar Zaozon o-doa trehet an arme gall a glaske kemer kastell Soubise, war aber ar Charente. Med, nebeud goude, e-pad an noz, e kouezas Owen war e enebour. Ouz sklêrijenn an etivi rousin hag a droe da luhed an taoliou kleze pe vouhal, e teuas ar gounid gantañ. Ha chañs dispar, paket e oe adarre ar Haptal. Ouspenn, d'an 8 a viz gwengolo, Ar Rohell a zigore he doriou da Owen. Da Bariz e oe kaset ar Haptal; Charlez V a nahas digemer daspren evitañ, hag a lezas anezañ e tour an Templ.

Brud, evel just, o-doa digaset da Owen an taoliou-kaer-ze. Distrei 'reas d'an Normandi. En hañv 1375, edo e seziz Saint-Sauveur-le-Vicomte. daou-ugent pezh-kanol ar Hallaoued, gand o bolidi mein ha potin, a rê berz eno; eur boled, eur mên ront ponner, a dorras barrinier houarn prenestr ar habiten Chatterton, a droas en tour a-rôg koueza war 'r plañchod hag e dreuzas; nag a spont dirag eur seurt kurun ivern! Koulskoude, evid

echui, e oe dao pêa ar zaozon a-barz mond e kêr: 55.000 lur a oe roet da Jatterton (gouere 1375): priz ar peoh evid Normaned ar hornad.

Hag Owen a hellas mond da gaoud unan euz brasa aotrounez ar rouantelez: Enguerrand VII, aotrou Coucy, mab-kaer da roue Bro-Zaoz, hag unan euz kuzulierien roue Bro-Hall.

Izabella.

D'e ugent vloaz, Enguerrand a oa prizoniad e Londrez. Prizoniad? Evid gwir, dibabet e oa bet gand aotronez all euz Bro-Hall da vond da Vro-Zaoz, ha touet e-noa chom eno keid ha ma ne vefe ket peurbêet daspren Yann II, goude m'oa bet paket e Poitiers.

Digemeret oant e lez ar roue Edouarz; an oll duchentiled-se – saoz pe hall – a veve war an ton braz. Ha ne vanke ket merhed da drei endro d'ar re yaouank kaer ha pinvidig, evel Enguerrand, mestr war veur a gastell hag a gêriadenn, etre Pikardia ha Champagn. Evel-se eo e teuas Izabella, merh moumoun Edoarz III, da geja gantañ.

Izabella he-doa ouspenn tregont vloaz pa zavas karantez enni evid ar Gall yaouank. Hag e laras he segred d'he zad. N'eo ket sur e kredas hemañ dioustu e komzou e verh. Rag ne oa ket ar wech kenta dezi da veza war-nes fortuna!

E 1335, d'he zri bloaz, e oa bet prometet da Ber (ganet e 1334!), mab roue Kastilla. Med he c'hoar vihan eo a vije bet, e 1348, gwreg an hini bet lesanvet « ar Hriz »; mervel a reas-hi avad e Bourdel, war hent ar Spagn, taget gand ar vosenn zu.

Bourhizien binvidig ar Flandrez o-dija karet startâd an darempredou gand Bro-Zaoz el leh e prenent gloan o mezer. Kinnig a rejont da Edouarz III dimezi e verh Izabella gand mab o duk, Loeiz de Nevers. Med hemañ a oa a-du gand Filip VI. Hag e laras nann.

Neuze e oe klasket ober euz Izabella eun dukez a Vrabant. Re dost oa ar gerentiez etrezi hag an duk-mañ. Hag ar Pab ne zeblante ket gwall breset da rei an aotre rekiz.

Etretant, Loeiz de Nevers a oa bet lazeta e Crécy. E vab, Loeiz de Male, a oa en e zeiteg vloaz. En eur ober eun tamm beh warnañ, kazi-sur, e vefe tu da gas bremañ an afer da benn. Setu ar pezh a zoñje ar gouriterien flandrezad. Pedit rejont 'ta o hont yaouank da gaoud karantez evid o yalh hag o gloan. Ar hrennard o hasas da stoupa: « Ha roet e vefe din Bro-Zaoz

a-bez, e nahfen dimezi gand merh an hini e-neus lazet va zad!»...

– A ya, aotrou kont! Neuze, ni, bourhizien vad Bro-Flandrez, prenerien ar gloan saoz, ni a lakay ahanoh da veza prizoniad en ho kastell; ha gward aketuz a raim, kredit ahanom!»... E-pad eun nebeud sizunvezioù, ar hont a zalhas penn dezo. Erfin e laras ya. Pôted ar gloan, fier-droch, a gasas kelou da Edouarz: « Grêt an afer!» Hag an den nevez da zond a oe permetet dezañ mond adarre da jaseal gand e fahuned.

E miz meurzh 1347, Izabella hag he herent a zeue, gand mil dra brisiuz, beteg Bro-Flandrez. Grêt oe eun akord cheuh-tre; divizet oe e vefe grêt an eureud e penn kenta miz ebrel. Brao an traou! Loeiz a yê beb mintin da jaseal war vord ar stêr... Zoken da zerhent e eureud!... Ha ne zistroas ket! Nijet oa al labous da Vro-Hall, kentoh eged rei plijadur da yaih ar varhadourien. Nag eun dismegañs evid trehour Crécy, hag evid Izabella!

Daou vloaz war-lerh – Izabella oa en he 17 vloaz – oe kaoz d'ober anezi eun impalaerez; evid se e timezfe gand Charlez a Vohem, a hortoze beza kurunet gand ar Pab. Eur wech all, e chomas ar plah yaouank er gêr.

Erfin, e 1351 – Izabella oa 19 vloaz – e rêd eun akord da vad. An danvez-pried a oa eun aotrou pinvidig euz Bro-Waskogn, unan euz pennou-braz Bro-Zaoz ar Hreisteiz, Bro-Zaoz ar gwin mad. E ano: Bernarz d'Albret, mignon d'ar Prinš Du, breur Izabella. Ar wech-mañ, e kinnigas Edouarz III argourou pinvidikoh eged biskoaz. E verh oa euruz-kenañ da wiska dillad prisiuz ha ker-ruz, ha da reseo eul leve dispar. Pemp lestr a oe paramantet evid he has d'he bro nevez. D'ar mintin, pa zavas, e oa laouen; lezel a reas d'he gwiska evid eur veaj hir war vor; goude e pignas war heh inkane, e-pad ma ouele he mitizien o weled anezi o vond ken pell, en eur vro ken disheñvel diouz lez Londrez! Beteg ar mor e teuas; ar bannielou a stlake war werniou ar listri hag ouz mogerioù ar porz; an dimezelled da heul, ar varheien a enor, ar zoudarded ha martoloded, an oll a hortoze gourhemenn Izabella.

Ha setu-hi da lakâd heh inkane d'ober eun hanter-dro... ha diwar diz d'ar gêr! Taol Loeiz de Male, pevar bloaz a-rôg! Perag?... Edouarz a lezas ganti heh argourou hag al leve prometet dezi. Da blah yaouank-koz e chomfe? Ar pez a zo sur, diwar neuze e renas he buhez diouz he fenn heh-unan, hervez he froudennou; ha niveruz e oant!

He danvez-pried gwaskognad? Lod a lar ez eas da vanah. Konta 'rêr ivez e vevas euruz-tre gand eur wreg euz e vro...

Pevarzeg vloaz war-lerh 'ta, pevarzeg vloaz, d'ar 27 a viz gouere 1365, e plijas gand Izabella dimezi gand Enguerrand de Coucy, prizoniad he zad abaoe pemp bloaz. Evel just, mab-kaer ar roue ne helle ket chom prizoniad, na pèa daspren. Rentet e oa bet dija dezañ an domaniou saoz bet d'e vamm-guñv. Distrei a reas 'ta d'e gastell braz, e Coucy, el leh e oe tad d'eur Vari vihan, e miz ebrel 1366.

Owen er Suis.

E 1375, e oe eun arsao er brezel etre Bro-Zaoz ha Bro-Hall. Bez' e hellas Coucy soñjal en e aferioù a familh. Duked an Aotrich, e gendirvi, o-doa dalhet ganto madou dezañ a-berz e vamm, daoust d'e houlennoù, ha zoken d'eur brezelig kenta e 1369. Soñjal a reas Enguerrand e oa ar mare mad evid mond adarre da glask kaoud an domani skrapet. Pegwir e rê e vrezel gand gopridi, pellêt evel-se diouz ar vro, Charlez V a roas dezañ 60.000 lur.

Neuze eo e pedas Owen da feurmi dezañ eur gompagnunez pôted dis-pont. Goulenn a reas ivez sikour kabitened all, evel Olier – breur d'ar Gwesklin – Olier a Glison, Jelvestr Budes, neuze oh hegasi ar Pab en Avignon. (Eur wech muioh!) Diredeg a reas an dud: etre 10.000 ha 15.000 den, en o zouez Gallaoued, Bretoned, Saazon, hag a oa dilabour d'ar mare-ze.

D'ar 14 a viz here 1375, e oe sinet ar hontrad etre Coucy hag Owen: hemañ a vefe gantañ 400 den; pèet e vefe dezañ 400 lur beb miz; n'e-nefe da zenti nemed ouz urziou Coucy; ar hestell hag ar hêriou a gemerfe a vefe da g-Coucy; ar preiz, hag ar brizonidi ha ne dalfont ket ouspenn 200 lur, a vefe da Owen; evid ar brizonidi dezo eun « dalvoudegez » uhel-loh, e-nefe Coucy ar 1/6 euz an daspren; ma vefe grêt prizoniad duk an Aotrich gand Owen, hemañ a rofe anezañ da Goucy evid 10.000 lur.

Mond a reas an arme etrezeg ar Suis, en eur dremen, goustadig, dre an Elzas. Evel kustum, « mibien an diaoul » a laere, a laze, a zeve, daoust ma oe krouget hiniennou anezo war urz ar gabitened. E yez ar vro, e rêd « Gùgler » anezo, ablamour d'ar boned pik a oa war o fenn en abeg d'ar yenijenn.

Erfin, setu-i er Suis. Med ne oa tu ebed da baka an duk: hemañ a gile atao pelloh er menezioù. Dao neuze d'ar Zuised: red eo beva! Ar re-mañ avad a ra emgleo kenetrezo evid sevel eun arme peizanted ha bourhizien, dreist-oll e kanton Bern, kêr an arz, eul loen ha n'eo ket êz dond a-benn anezañ. Ha kredi 'reont stourm ouz tudchentil a ouenn uhel e penn soudarded a vicher.

D'an 19 a viz kerzu 1375, e lazont 300 « Gügler », e-kichenn Sempach. Da zeiz Nedeleg, e Jens, Berniz hag o mignoned a gouez trumm war eur bagad Bretoned; eun 300 bennag euz ar re-mañ a jom war an tirienn. An deiz war-lerh, emañ ar Zuised dirag abati Fraubrunnen, el leh m'edo Owen gand eur vandennad vad a alouberien. A-rôg tarz an deiz, e saill Berniz, en eur youhal, etivi en o dorn, e trepasou an abati. Lod euz ar hopridi a zo lazet e-kreiz o housk. Ar re all en em zivenn kaloneg, er moged hag ouz skleur an tangwall. 800 Gügler a oe lazet eno. Owen a dehas war-du eur gompagnunez all. Ne oa ket tu da vrezelia e gwirionez ouz an duk; ar Zuised a skoe stard ha stank; red oe distrei da Vro-Hall, trist, klañv, treud, dindan an erh, heb enor na daspren, goude sina ar peoh e miz genver 1376.

Ar peuz a jome euz ar Gügler a oe dihopret er Champagn. Hag i da ober o zeiz diaoul, evel boaz. Ma houlennas Charlez V digand Coucy hag e gabitened mond endro da glask penn ouz o lamponed, evid o felliad diouz ar rouantelez. Prim a-walh e oe grêt kement-se, pegwir, adaleg miz meur, ema ar Vretoned e stankenn ar Ron, o vond war-du broiou an heol; e miz mê, evid en em zizober diouto, e rank ar Pab Gregor XI rei dezo an absol-venn, hag ober koumanant ganto; neuze ez ejont da vrezelia en Italia.

E 1376 ivez, e varvas ar Priñs Du, Priñs saoz Bro-Gembre.

Treitour, A! malloz dit!

Ar Haptal de Buch a varvas d'e dro, en e brizon, e 1377. Med e vestr, ar Fallagr, a gendalhe da irienni ouz Charlez V. E miz ebrel 1378, e oe paket e Pariz daou euz e spierien. Unan anezo a laras e oa e soñj e vestr lakad ampoezoni roue Bro-Hall; war an eil e oe kavet paperiou e skritur kuz. Neuze Charlez V a reas diskleria gand e lez-varn e oa kont Evreux (rag roue an Navar a oa ivez kont Evreux), e oa kont Evreux, eun treitour. Evid se e oe lamet digantañ e oll gestell ha kêriou en Normandi. Ne oa mui nemed mond d'o hemer; Coucy a oe karget euz an afer-ze.

E-keid-se, edo Owen o ren ar zeziz war v-Mortagne, eur gêriadennig war vord ar Jirond. Nebeud 'zo e-noa kemeret da vevel eur henvroad, James Lambe.

Edo fin an hañv. Kaer oa an amzer. Owen, evel kustum, a oa dihunet mintin mad. P'edo an heol o sevel, e oa azezet, er-mêz euz e delt, war eur hev dero, heb e harnez. Sioul oa ar hamp ha kêr; ne oa den war dost. James a walhe penn e vestr, a renke dezañ e vleu, a drohe dezañ e varo. Kaoz braz oa etre an daou zen: ar mevel a roe kelou euz e vro, a lare pe-gen euruz e vefe Kembreiz ma plijfe gand Owen distrei d'o divenn ouz ar

Zaozon.

A-greiz-oll, e kemeras James eul laonenn zir a-zindan e borpant, ha prim e sankas anezi e kalon Owen, lazet war an taol. James Lambe a gemeras hent Mortagne; digoret oe dezañ eun norig kuz; kaset oe da gaoud ar habiten. D'hemañ e kontas gand from ar peuz e-noa grêt. N'e-noe tamm meuleudi digand ar Zaoz. Ne oa ket bet lazet Owen en eun doare reiz, en eur stourm leal, hervez reolennoù ar varhegouriez.

Hag aze oa an dalh. N'eo ket sur e oe kalz a geuz da Owen, ar Hembre-ad; hemañ ne oa ket direbech, pell ahann! Med laza eur marheg, diarm, gand dorn eur mevel, se ne oa ket da ober! Evel ne oa ket bet grêt brao d'ar haptal de Buch, hervez ar memez reolennoù, p'e-noa Charlez V nahet reseo eun daspren, ha dalhet anezañ er prizon. Edod pell diouz marheien Arzur hag e Daol Grenn!

Amzer ar vosenn zu ha rouantelez ar maro, amzer a vrezel, ar hantved a echuo gand an disrann en Iliz katolik. E 1378, e oe daou Bab: Urban VI e Rom, ha Klement VII en Avignon.

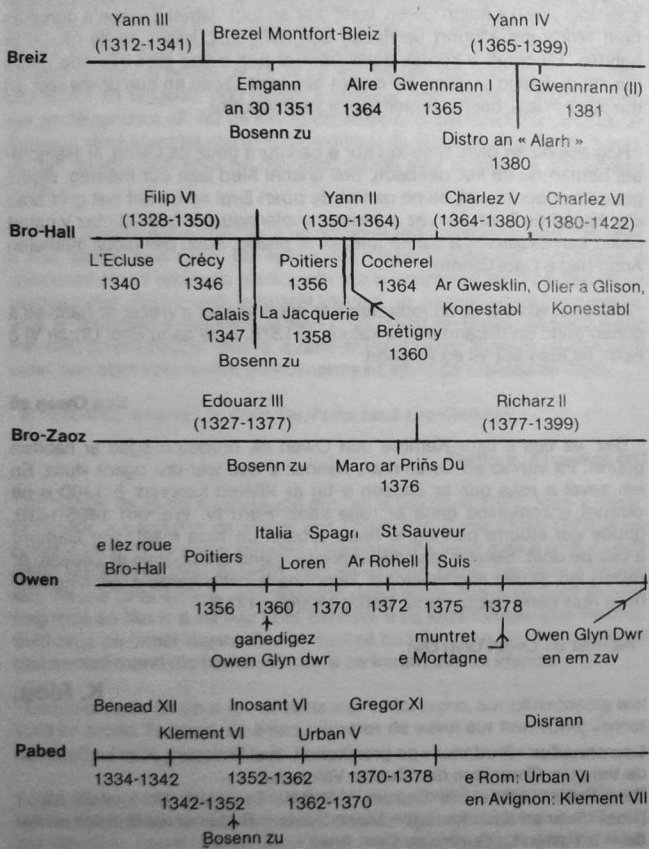
Eun Owen all

Bez' ez eus e Istor Kembre eun Owen all, brudetoh eged ar habiten gopret. Pa varvas an Owen-mañ, hennez e-noa war-dro ugent vloaz. En em zevel a reas ouz ar Zaozon e fin ar XIVved kantved. E 1400 e oe skrapet e zomaniou gand ar roue saoz, Herri IV. War-dro 1405-1410, goude eur stourm penneg, e teuas a-benn da veza mestr war Gembre a-bez pe dost. Sevel a reas darempredou gand enebourien ar Zaozon: ar Hallaoued, Skosiz hag Iwerzoniz. Tamm-ha-tamm e kollas e veli. Med derhel a reas penn ouz Londrez, beteg e varo, e 1415.

Hennez eo Owen Glyn Dwr.

K. Riou.

Levrennadur: «Bruderien» pe gronikerien, evel Froissart, Jean Le Bel, Jean de Venette, Chronique des Quatre Valois, h.a. Delachenal: Histoire de Charles V.— B.W. Tuchman: Un lointain miroir (troet diwar an amerikaneg).— Miro: Sylvestr Budes et les Bretons en Italie. — J. Favier: La Guerre de Cent Ans. Meurz-Ebrel 1984.

Peziou Jakez Krohenn.

Ar C'hoari Boul

GWILLOU

Sell 'ta, Jakez, abred emañ savet hirio, evid eur zulvez. N'out ket boazet da zigouzed er vourh a-raog mare an overenn-bred. Marteze a zo fest an hoh da gaoud e ti eur herent bennag? Lavar din, 'ta!

JAKEZ

Nann, Gwillou. Abred on savet hirio abalamour ma'z eus eur gasadenn spontuz da gaoud e-pad an deiz.

GWILLOU

Eur gasadenn spontuz! Peseurt kasadenn, siwaz? Echu an eost, n'eo ket? Ha da zevez ar pardon c'hoaz!

JAKEZ

Dres, Gwillou. Hirio e vo gwelet e peleh emañ an dud.

GWILLOU

A ya! E peleh emañ an dud! Hag e peleh emañ an dud, Jakez? E-touez o dillad, me gred din, n'eo ket?

JAKEZ

Me a ziskouezo d'ar barrez a-bez piou on.

GWILLOU

Piou out? Jakez Krohenn, emichañs.

JAKEZ

Me a ziskouezo dezo piou eo Jakez Krohenn.

GWILLOU

Ha piou eo Jakez Krohenn, nemed Krohenn Jakez.

JAKEZ

Jakez 'n-eus aon dirag den ebed.

GWILLOU

Nemed dirag e vaouez.

JAKEZ

Hirio n'am-bo afer nemed gand ar wazed.

GWILLOU

Gand ar wazed! Kann a vo, neuze.

JAKEZ

Kann ne vo ket, med dispah.

GWILLOU

Dispah? Hopala! Daoust hag e vefes o soñjal teurel ar gouarnamant d'an traoñ?

JAKEZ

Nann, med c'hoant am-eus diverra o fri da dud a zo.

GWILLOU

Fri piou, Jakez? N'eo ket ma fri din-me, nann?

JAKEZ

Nann, Gwillaouig paour. N'ah-eus ket fri a-walh.

GWILLOU

Ma fri a zo togn, gwir eo. Gwell-a-ze evidon neuze, rag ne garfen ket beza didognet. Med fri piou a zo da ziverra, Jakez?

JAKEZ

Da spered a zo berroh c'hoaz eged da fri, Gwillou. Piou en-deus ar brasa fri deuz ar barrez?

GWILLOU

Ar brasa fri? Gortoz 'ta! Bez' ez eus kalz friou braz dre ar vro, med ar maout a ya gand Lomig Fri-Butun, heb mar ebed.

JAKEZ

Dres. Ar fri-ze a zo da veza diverret hirio.

GWILLOU

A ya! Med e peleh e lako Lomig e vutun ma tiverrez dezañ e fri?

JAKEZ

Lomig a gemero butun-chik. Hag ouspenn, evid kaozeal mad, Gwillou, teod Lomig an hini a zo re hir.

GWILLOU

Neuze e vefe gwelloc'h dit diverra e deod eged fri Lomig.

JAKEZ

Me a ziverro dezañ e fri, e deod hag e goustiañs. Me a ziverro Lomig penn-da-benn, ken ma teuo bihan-bihan.

GWILLOU

O yaou yaou!!! Droug braz a zo ennout, Jakez. Petra en-deus grêt Lomig beteg ma fell dit kas anezañ da netra?

JAKEZ

Petra? Seiz kant barrikennad kurun louedet! Lomig en-deus lavaret am-boea daou zorn kleiz.

GWILLOU

Daou zorn kleiz! O, n'eo ket gwir, Jakez. Ma tefez bet daou zorn kleiz e tefez gonezet arhant d'ober teil en eur vond d'ober termaji er foariou.

JAKEZ

Me a ziskouezo da Lomig peseurt termaji a ran, Gwillou. Hirio e vo gwelet gand ar re-mañ.

GWILLOU

Gand ar re-ze. Petra eo ar re-ze, a zo ganit e-touez da zah rouz. Mar-teze eun durkez da ziverra fri Lomig?

JAKEZ

Diou voul.

GWILLOU

Diou voul. Evid frita e benn da Lomig? O, Jakez, na rez ket an draze, ma mabig. Gouzoud a rez, ar paour-kêz Lomig en-deus eun tiad bugale vihan da vaga. Ha ma fritez dezañ e benn, te a vo kaset d'an toull.

JAKEZ

N'emaon ket o soñjal frita e benn da Lomig, nann, med c'hoari eur bartiad boul gantañ emeon o vond d'ober, evid diskouez dezañ n'am-eus ket daou zorn kleiz. Selaou! Eur miz 'zo, pôtre Lanbrug o-deus goulennet digand re Boullfaouig dibab pevar c'hoarier boul evid c'hoari eneb dezo. Mad! Pôtre Poullfaouig o-deus en em vodet eun abardaez e ti Lom evid dilenn ar gwella c'hoarierien. Mad! Lomig a lavaraz neuze: ar gwella c'hoarier boul e Poullfaouig eo ar maltouter koz.

GWILLOU

Marteze a-walh, Jakez. Ar maltouter a zo bet pell e broiou ar hreisteiz, e leh ma c'hoarier boul noz ha deiz, koulz lavared.

JAKEZ

Ar maltouter koz a hoari mad a-walh, daoust ma anavezan unan all hag a rafe e stal dezañ bemdez. Lakom. Goude ar maltouter eo bet dibabet Nouel Pao-Pin.

GWILLOU

Nouel Pao-Pin. Med Nouel n'en-deus ket gwelet eur voul morse e-pad e vuhez.

JAKEZ

Nann, med hervez ar mod e oa ar gwella tenner fuzuill e-pad e amzer zelvich, daou-ugent vloaz 'zo.

GWILLOU

Koulskoude, Jakez, eur voul hag eur fuzuill a zo daou dra disheñvel. Ha n'eo ket gwir?

JAKEZ

Ne lavaran ket. Goude Nouel eo bet dibabet mestr Kerlaeron-an-Trest.

GWILLOU

Mestr Kerlaeron? Henez ne wel ket skler a-walh evid gouzoud e peleh emañ beg e voutou?

JAKEZ

A zo gwir c'hoaz. Med pinvidig eo. Eñ an hini en-deus pêet ar bouliou, setu eo red leuskel anezañ da hoari ganto, memez ma laz unan bennag war an dachenn.

GWILLOU

Mad! Hag ar bevare?

JAKEZ

Aze eo digouezet an dalh. P'eo bet red lavared ano ar bevare, an dud a oa en ti a hopas a-bouez-penn: « Jakez, Jakez, Jakez Krohenn! »

GWILLOU

Penaoz, Jakez, te a-teus c'hoarier boul eur wech bennag? N'am-eus ket gwelet ahanout biskoaz war al leur-voul. Gwir eo, me ma-unan n'on ket bet biskoaz a-raog hirio war-dro ar boulou.

JAKEZ

Gwillou, me a oa eur maout war ar c'hoari kanetenn pa oan pôtrig. Eur voul n'eo nemed eur ganetenn vraz, nann?

GWILLOU

Gwir eo.

JAKEZ

Hag ouspenn, abaoe ugent vloaz e klevan ar hoarierien voul o konta penaoz e rênt o jeu hag on deut da houzaou penaoz en em gemer. Hag ar pez a lak ahanon da gaoud fiziañs, Gwillou, eo abalamour morse, te glev mad, morse den ebed war an douar ne zo chomet berr da hoari boul, mad pe fall. Ha memez, pa glever ar hoarierien voul o kaozeal, e kreder ne goll den biskoaz er jeu-ze.

GWILLOU

Ne goll den ebed? Penaoz 'ta?

JAKEZ

N'ouzon ket mad. Med pa houlenner diganto: « Piou en-deus gone-

zet, e vez respontet dit atao: Ni. Desket on-eus d'ar re all penaoz e vez c'hoariet.

GWILLOU

Setu aze eur jeu vrao, Jakez, ma honezer beb taol. Neuze, e ti Lom, an oll dud a hopas: Jakez, Jakez, pa oe red dibab ar bevare c'hoariet?

JAKEZ

Gwir bater. Ha neuze, Lomig, ar judaz-se, a zavas e vouez, droug ennañ, hag a lavaras: « Jakez Krohenn, pfui, Jakez Krohenn en-deus daou zorn kleiz!»

GWILLOU

Sell al loen! Ha petra a-teus respontet, Jakez?

JAKEZ

Respontet am-eus da genta: « Lom, te a zo eun toull gevier. Me n'am-eus ket daou zorn kleiz peogwir n'on dimezet nemed eur wech.»

GWILLOU

Dimezet eur wech. Med... Jakez, petra a deu d'ober an dimezi en afer-ze?

JAKEZ

Berrig eo da spered, Gwillou. Eun den dimezet en-deus atao eur bizou war e zorn kleiz, n'eus ket?

GWILLOU

Eo!

JAKEZ

Setu m'en-deus daou zorn kleiz e tle kaoud daou vizou ha... ha... diou wreg!

GWILLOU

Daou vizou... diou wreg... Jakez... boughurun... A, ya! A!A!A! Te a lavare an dra-ze evid farsal?

JAKEZ

Feiz sur, penn maout. An oll a zo dirollet da hoarzin, evel just, nemed Lom, a oa droug du ennañ. Koulskoude, den ne grede displi-

jed da Lomig Fri-Butun, rag kalz tud o-deus dle en e di. Setu-eñ an hini a zo bet dilennet evid ober pevar da hoari boul eneb pôted Lanbrug.

GWILLOU

Siwaz 'ta! Ar maltouter koz, Nouel Pao-Pin, mestr Kerlaeron-an-Trest ha Lomig Fri-Butun ne vint gouest biken da yenna pôted Lanbrug.

JAKEZ

Birviken. Ar re-ze a deuio d'ar gêr gand eur zahad mez. Ta ta ta, n'am-eus ket lavaret ar gomz diweza, nann. Daou zorn kleiz! Hirio e welo.

GWILLOU

Hirio? Petra vo hirio?

JAKEZ

Emaon amañ o hortoz Lomig gand ar bouliou. Ha pa deuio, me a lavaro dezañ: Lom, deom on-daou. Red eo gouzoud hag ober da hou-zoud d'an oll, piou eo ar starta war ar c'hoari-boul. Greom eur bartiaden, hag an hini a honezo a yelo da stourm ouz pôted Lanbrug. Ouspenn-ze, peogwir a-teus tamallet din kaoud daou zorn kleiz, dizenoret ahanon ha dizenoret an oll Krohenned abaoe ma oa or herent kenta e baradoz an douar, ma honezan-me warnout, te a baeo ar gwin da bôtred ar barrez beteg an hini diweza.

GWILLOU

Mad-tre, Jakez, mad-tre. Setu aze kaozeal, boughurun!

JAKEZ

Me gred din, Gwillou. Me ne filan ket dirag ar begou braz.

GWILLOU

Me zo sur, Jakez, te a blanto eur gentel e-doare gand Lom, hag ar gwin a vo deom. Sehed am-eus dija pa zoñjan.

JAKEZ

Gortoz eun tammig, Gwillou, n'eo ket grêt an taol c'hoaz.

GWILLOU

Eo, grêt eo, Jakez, grêt eo. Da vihanma ma c'hoariez koulz ha me gand ar bouliou.

JAKEZ

Koulz ha te? Me, c'hoari boul koulz ha te. A! A! A! Biskoaz kemend-all! Te a-tefe c'hoant da hoari boul ivez, paour-kêz denig paour!!

GWILLOU

Perag ne hoarifen ket boul, me, Jakez, lavar din `ta!

JAKEZ

A! A! A! Gwillou, leusk ahanon da hoarzin leiz ma horv! A! A! A! prag ne hoarifen ket. Gouest out d'ober kerkoulz hag eur haz gand e lost, A! A! A!

GWILLOU

Koulz hag eur haz gand e lost! Me a ziskouezo dit, Jakez Krohenn! Sell petra a zo amañ ganin!

JAKEZ

A! A! A! Petra a zo ganit? Pe... pe...petra zo... Diou voul, pôtr, ya, diou voul a zo gand ar Gwillouig-se. Deus peleh a-teus diskoachet ar bouliou-ze... Diskouez `ta! Seiz kant barrikennad dour skornet!! Ar re-ze eo bouliou Lomig Fri-Butun, n'eus ket da fazia ganto. Ar brava bouliou a zo en departamant. Laerez anezo a-teus grêt.

GWILLOU

Me n'on ket eul laer, Jakez. Me am-eus gonezet ar bouliou-ze diwar Lomig.

JAKEZ

Gonezet bouliou Lomig? Penaoz kement-se?

GWILLOU

A ya, ma loen. Me, ivez, am-eus c'hoant da hoari ar bartiadenn eneb pôtr Lanbrug. Padal te a gav dit n'on mad da netra. Morse ne vez komzet deuz ar paour-kêz Gwillou Vihan, hañ! Leusket e vez atao a-gostez, e-giz eur bluskenn avalou-douar. Med me n'on ket falloh eged eun all, Jakez, me n'am-eus ket daou zorn kleiz. Ha dreist-oll,

n'am-eus aon dirag den evid ar c'hoari-boul.

JAKEZ

Ahanta, Gwillou, n'emaout ket o lavared ar wirionez, nann.

GWILLOU

N'eus ket eun disterra gaou ganin.

JAKEZ

Med penaoz? Morse n'am-eus gwelet ahanout o c'hoari boul, nag o c'hoari kanetenn, na trikon, na manill na „trois-sept“ na netra.

GWILLOU

Gwir eo. N'am-eus c'hoariet morse. Med daou-ugent vloaz zo emañ o selled ouz ar re all c'hoari boul, c'hoari kartou, c'hoari killou, heb lavared netra. Desket am-eus an doareou, Jakez. A-wechou am-eus bet c'hoant d'ober eun ali bennag d'ar hoarierien. Med aon am-eus bet da veza kaset da hwitellad ganto peogwir, abaoe emañ war an douar, am-eus klevet atao ar re all oh ober goap ouzon. Med me oar doare ar c'hoariou gweloh eged den ebed, Jakez. Hag hirio, evid eur wech, am-eus diskouezet pezh on gouest d'ober.

JAKEZ

Ne gredan ket ahanout, Gwillou. Re stard eo da gredi pezh a lavarez.

GWILLOU

Stard pe distard, taolet am-eus Lomig Fri-Butun war e benn-adreñv ha saveteet da enor dit, Jakez.

JAKEZ

Saveteet ma enor din...

GWILLOU

Ya. Ne oa ket savet an heol c'hoaz, ar mintin-mañ, ma oan amañ er vourh, deut d'an overenn genta, pa halvas ahanon Lomig: « Ahanta, Gwillou, a lavaras-eñ, tosta eun tammig da eva eur banne! Ma Doue, eur banne a zo eur banne, ha n'eo ket da veza refuzet digand den, dreist-oll digand eun ostiz hag a zo skragh a-walh. Ha me d'ar hontouer. Neuze e lavaras Lom din e oa da vond da hoari boul eneb pôtr Lanbrug: « Jakez en-defe c'hoanteet mond em flas, a gendalhas eñ, med n'eo ken eur fistouiller, ne ra labour vad war netra hag ous-

penn daou zorn kleiz en-deus!» « Daou zorn kleiz, Jakez, me a respontas dezañ, n'eo ket gwir. Jakez a hoarife boul gwelloh egedout, ha gwelloh eged ar maltouter koz e-unan.» Ha Lom da hoarzin e-giz eur pothouarnad dour bero emañ ar golo o krena warnañ.» « Parfetamant, a gendalhis-me, Jakez e gasfe ahanoh da zebri yod bemdez ma karfe. Ha c'hoaz n'eo ket red kaoud Jakez. Me, Gwillou Vihan, a zo gouest a-walh da ruilla ahanout er c'hoari boul, Lomig.» Lomig a zo deut gwenn-kann war an taol. « Pôtr Gwillou, a zilas-eñ etre e zent, aze out èt re bell. Eom da glask ar maltouter, Nouel Pao-Pin ha mestr Kerlaeron. Ni a raio eur bartiad dirazo. Ma kollan ganit, me a raio dit eur rummad bouliou nevez am-eus prenet deh e Kemper. Ma kollez ganin... ». « Ne gollin ket, a lavarís-me, arabad eo dit dispign da alan d'ober trouz evid netra. Eom da glask ar re all, ha war al leur!»

JAKEZ

Ha... hag e-teus gonezet war Lomig?

GWILLOU

Ya, feiz. Bewech. Ar paour-kêz Lomig 'n-eus merket netra, 'n-eus ket grêt eun taol, na bet tost. Kredi a rê din e vefe maro gand eun taol gwad kemend a zroug a oa ennañ. Hag ar bouliou nevez a zo chomet ganin.

JAKEZ

Na souezet on, Gwillou. N'am-bije ket kredet...

GWILLOU

Ha c'hoaz n'am-boa c'hoariet biskoaz, setu ne anavezen ket mad-tre pouez ar bouliou. Med bremañ eo gwellaet din, Jakez. Setu e hellom ober eur bartiad asamblez.

JAKEZ

Eur... bartiad asamblez, Gwillou...

GWILLOU

Ya, eur bartiadenn vihan. Te a honezo, sur a-walh. Med me a garfe gouzoud hag-eñ e hellfen ober eun taolig bennag.

JAKEZ

Nann, Gwillou. N'am-eus ket amzer. Dond a ra soñj din e rankan

mond d'ar gêr da gerhad kaol d'ar zaout. Ne hellan ket chom.

GWILLOU

Ne vim ket pemp munut, Jakez, o tistaga eur gasadenn.

JAKEZ

Nann, nann. Mond a ran d'ar gêr, Gwillou. Eur wech all bennag. Kenavo!

GWILLOU

Selaou, Jakez! Peogwir am-eus taolet Lomig d'an traoñ, me an hini a yelo d'ober eur bartiadenn eneb pôtréd Lanbrug.

JAKEZ

Te? Ha me neuze, treitour brein!

GWILLOU

Feiz, Jakez, Lomig en-deus kapitulet ganin, setu am-eus gonezet ma flas e-touez ar hoarierien a yelo da Lanbrug. Ma fell dit dond ganeom, Jakez, e rankez batea ar maltouter, Nouel Pao-Pin pe mestr Kerlaeron.

JAKEZ

An ourgouill a zo savet en da benn, Gwillou. Evid eur wech, gand eun taol chañs, a-teus paket Lomig. Aliez e c'hoarvez kement-se gand ar re a hoari evid ar wech kenta. Med goude-ze, siwaz, n'eo ket ar memez tra.

GWILLOU

Marteze a-walh. Neuze e vefe mad dit c'hoari eur wech ganin, evid gouzoud hag-eñ eo eun taol chañs pe n'eo ket.

JAKEZ

Boulien, ober a rin. Ne vo ket lavaret en-deus kapitulet Jakez Krohenn dirag eun tamm Gwillouig a netra. Emaout prest, Gwillou? Emañ ar voutig vihan ganit. Mad! Gra anezi din ma tennin an taol kenta. La! Deg metr a zo. N'emañ ket re bell evidout.

GWILLOU

Pell pe dost, Jakez, ne ra netra din, peogwir n'ouzon neudenn ebed.

JAKEZ

Gortoz, mabig, ma lakin eur voul dit da voucha d'an hini vihan. Gortoz! La, la, emei kuit brao. Sell outi, Gwillou, pegen plên e ya ar voul-ze. La, la! eun disterra a gleiz, ha koueza eun tammig bremañ! Mad-tre, emei warni, Gwillou. An eil war eben, an eil war eben. Setu aze c'hoari, Gwillou.

GWILLOU

A ya, Jakez. Tenna a ran ma zog dirazout. Sav da gein, Jakez, sav da gein. Ne heller ket mond tostoh. Boulien gurun an diaoul minellet, penaoz e rin bremañ?

JAKEZ

Dit da weled, Gwillou. Kement-se a zesko dit ober goap deuz Jakez. N'eo ket brao mond warnañ, me lavar dit. N'eus nemed eun dra d'ober.

GWILLOU

Peseurt tra, Jakez.

JAKEZ

Planta eun tenn eeun war ma boul din ha kas anezi d'an diaoul, ma hellez ober. Med n'eo ket êz, nann.

GWILLOU

N'eo ket êz kas ar voul-ze kuit? N'eo ket ouspenn evidon, Jakez. Mond tostoh d'an hini vihan ne hellan ket, med planta eur pennad gand da hini a rin, ken sur on anvet Gwillou Vihan.

JAKEZ

A! A! A! Me a garfe gweled.

GWILLOU

Sell mad ouz da voul, Jakez, rag emei o vond da nijal beteg Rom. (*Eun taol a glever*). La! Emei din. Ha ma boul a zo chomet e plas da hini. Dit da hoari, Jakezig!

JAKEZ

Digouezet mad eo ganit, Gwillou. Eur wech e ya. Med me a lako dit eur voul all ken tost. Sell outi o vond, sell. Forz piou a zo gouest d'ober eun taol sod, med me a hoari gand al leur dres e-giz m'eo mad.

Sell outi. La! eeun war da hini, hag e ya da harpa outi brao hag e kas anezi eun disterra pelloh hag e kemer he flas. La! Setu aze c'hoari boul!

GWILLOU

Gwir eo, Jakez. Eur maout out. N'eo ket brao tostaad ganit. Ma, me a ranko ober eun tenn c'hoaz war da voul. A-hend-all on devet ganit...

JAKEZ

Brao da lavared, diêsoh d'ober. Eur wech eo deut mad an taol, med an eil gwech... Gwillou, petra hoarvez ganit?

GWILLOU

Jakez, an taol-se a zo diêz, ya. Aon am-eus dirazañ. Gwelloc'h e kavan treñ ma hein ha tenna etre ma divesker. Ya, emei kuit! (*Eun taol spontuz*).

JAKEZ

GWILLOU

Emei din c'hoaz, Jakezig! Lammet am-eus da voul er penn all d'al leur ha ma hini a zo chomet e plas, eur wech c'hoaz. Petra... Jakez, Jakez... da beleh eo êt? O! Jakez! Ma Doue 'ta, emañ o reddeg a-dreuz ar parkeier. Paour-kêz Jakez! Tarza a ra gand ar vez. Ma vefe chomet amañ, am-befe lavaret dezañ penaoz am-eus grêt. N'eo ket diêz. Abaoe deg vloaz 'zo, ez an bemdez da hoari war an aod gand diou vilienn, hag on deut da diza ken eeun dirazon m'on gouest da denna war eur voul gand eur mouchoer war ma daoulagad. Gwillou Vihan a ho-nezfe e voued gand pôtre an termaji!

Per-Jakez Helias

Bet skinet war Radio Kimerh
d'an 12 a viz here 1952

Jakez Riou kazetenner.

Pont Plougastell

An oll o-deus klevet kaoz euz ar pont emeer oh ober, war rad Brest, e-tal Plougastell. A-benn eur pennad amañ e tremeno bag an Treiz da renk an traou koz; goude daou vloaz all a labour e vezo echu ar pont.

N'eo ket eur c'hoari diazeza eur pont ker braz. War-dro eur hilometrad hanter en-do; ha beteg-henn eo ar pont hirra euz ar béd greet gand simant houarnet.

*

Ha petra 'ta eo simant houarnet?

Ar simant a vez implijet a zo simant « hydraulique », da lavara eo, e teu da veza kaled en dour evel en êr.

Gand ar simant e vez kemmesket trêz ha meinigou gwalhet mad; hag, evid dezañ beza solutoh, e vez armet an diabarz gand bizier houarn. Ar beh a vez lakaet da goueza war an houarn a-benn. Soñjit e daou zen o sacha, unan e peb penn, war eur varrenn houarn. Daoust d'ar varrenn beza moan, êz eo kredi ez eo red kaoud kalz nerz evid torri anezi. Arabad deoh beza souezet eta o weled bizier houarn moan e-giz eur biz, lakaet da zougen eur pouez ker braz.

Poan en-deus unan o kredi, da genta, an nerz spontuz o-deus an houarn hag ar simant unanet.

Med... ar simant, an trêz, hag ar veinigou, kemmesket gand an dour, a ra eur bern yod; penaoz eta ober dezo en em zerhel evid ma vezo greet ar volz?

Setu.

*

Ar pilierou a zo bet greet da genta ha war daou anezo dreist-oll eo bet stard al labour: red e oa diazeza ar pilierou e foñs ar mor, hag en andrejou-ze e vez atao kalz tiz gand an dour. E-pad ma veze labourer war ar pilierou, micherourien all a ree war an aod eur volz koad.

Echuet eo bet ar volz-se er miz diweza; ha d'an daou euz ar miz-mañ, dirag an Ao. Freyssinet, an ijinour, an Ao. Limousin ar mestr braz, ha kalz ijinourien all, ar volz a zo bet douget d'he flas gand eur vag dindan peb penn, ha skoulmet stard ouz an daou bilier kenta. Etre ar pilierou ez eus 155 metr.

Ar volz a bouez 540 tonenn. War gorre ar volz-se e vezo lakaet eur volz a vizier houarn, ha goude, e vezo taolet ar yod simant e-giz en eur voest. Meur a gant tonenn simant eta a veze red skuilla evid ober bolz ar pont, pa eo ar volz koad ker ponner he-unan. Pa vezo ar volz simant deuet da veza kaled evel eur mên, ar volz koad a vezo tennet a-zindan, ha lakaet etre an daou bilier all evid ober an eil volz; ha goude an eil, an trede; al labour war beb bolz a bado tri pe bevar miz.

N'eus nemed teir volz evid c'hweh kant metr vor a zo da dreuzi. 'Uz d'an douar e vezo pilierou.

Eun hent braz hag eun hent houarn a vezo war ar pont. Hanter hreet eo an hent a yelo euz penn ar pont da dapa hent Daoulaz ha Landerne, e Kroaz-ar-Biz.

Ar vro emeer o sevel enni ar pont a zo eur vro gaer-kenañ, ha poan a rafe da unan gweled anezi divaloaet, evel ma eo bet divaloaet meur a vro all gand uzinou dihouez. Klevet em-eus meur a hini o lavaroud e vije bet bravoh ar pont gand mein benerez. Kredi a ran ar hontrol. Eun hanter muioh a volzou a vize bet ezomm, eun hanter tevoh, ha kazi sur eun hanter divalooh. Souezet e chom unan pa zell ouz ar penn-pont a zo greet, o weled pegen skañv e vezo ar pont a-bez pa vezo achuet.

Departamant ar Finister a ra aze eul labour vad hag eul labour kaer hag eet eo ar vrud anezañ pell 'zo tre an Amerik ha beteg ar Japon.

*

Hag eun dra goz pe eun dra nevez eo ar simant houarnet pa glever kaoz anezañ kemend-all, abaoe ar brezel? Koz ha nevez, o-daou.

Mar n'eo implijet er Frañs nemed abaoe eun hanter-kant vloaz 'zo a-boan, ez eo kosoh avad. Ar Romaned o-doa bet anaoudegez anezañ. En eur zizaha tiez koz e Pariz ez eus bet kavet diazevou e simant evel bremañ.

Neuze an houarn a veze lakaet da gennerza ar simant ha netra ken; hirio e vez kalkulet eeun hag eeun al leh e vezo lakaet, pe tost d'ar bord pe don en diabarz, ped houarn a dreuz, ped houarn a hed, peseurt pouez a hellint dougen heb terri ha peseurt teoder o-devo.

Ar wech kenta ez eus bet klevet kaoz euz simant houarnet e Frañs e oa er bloavezh 1855: ar Gall Lambot a ziskoueze d'ar Barizianiz eur vag greet gantañ e-unan ha greet gand eun hevelebr danvez. Ijinour ebed ne gemeras skwer warnañ; hag an oll emichañs a hejas o fenn, a zavas o dioukoaz hag a zizoñjas ar gavaden-ze peogwir Monnier, bloaveziou goude, a aoze karchedou simant hag a arme anezo gand koad e-leh ober gand houarn.

Goude ar brezel 1870, ijinourien braz a implijas simant houarnet da ober tiez, magazinou, pontou, hag ar gorzennoù vraz a gas dre-zindan an douar an dour d'ar hêriou.

*

Hirio an ijinourien a zo douget da implij anezañ, pa heller, e-leh ar mên benerez:

- 1) abalamour eo solutoh,
- 2) abalamour eo gweloh marhad.

Implijet eo dreist-oll er vroioù a vez enno kren-douar e-giz ar Chili, en Amerik. Eun ti mañsoniaj a gouez hag a fraill d'an disterra kren. An tiez simant ne reont nemed eur pezh; ar vogerioù, an treustou, al leurzi, ar speuriner aliez, an doenn a zo staget etrezo, evel skoulmet gand an houarn a zo en o hreiz. Evid ma blego eur voger eo red d'ar vogerioù all plega. En Algeri eo bet digouezet d'an douar en em zizaha dindan eun ti. An ti a gostezas hag a oa hanter-gouezet. Ar perhenn a reas tenna an douar a-zindan an tu all, hag an ti en em gavas kompez en e zav, heb re a zroug.

Mar eo solutoh, n'eo ket dao d'ar vogerioù beza kel ledan. E-leh eur voger vein eur metr ledander, eur voger simant houarnet a zeg sañtimetr, diazezet mad, a zo a-wechou a-walh. An tiez a zo skañvoh eta. Evid-se eo implijet e New-York hag e leh all pa zo tregont pe dou-ugent estaj da lakaad an eil war gorre egile. A-raog ne veze implijet nemed an houarn d'ober an estajou uhel.

Ma eo strisoh ar vogerioù (tost da zeg kwech strisoh a-wechou), ez int eta gweloh marhad. Evid eun ti ordinal e hounezet eun hanter heb lavared gaou, ar pezh a zo plijaduruz a-walh en on amzer a geraouez.

Setu perag e vez hag e vezo ar simant houarnet implijet muioh-mui.

Jakez Riou

Diwar « Le Courrier du Finistère »
21-4-1928

Agenda 1985 Brud Nevez

Priz: 15 lur
(da houlenn war-eeun digand Brud Nevez)

Istor ar Habili

Seitegved pennad

Ijin ha koñvers ar Gabiled

Er Habili ne reer netra vraz ebed evel er broiou all, hag an ijin er vro-mañ a zo koulz lavared ha netra. Ar ouarnamant he-deveus bet c'hoant da zevel eur skol skianchou ha micherious e Fort-National; mez e-pad dispaherez vraz 1871, ar Gabiled o-deveus bet lakeet an tan en ti-skol, hag ez eo bet devet kement tra a aparchante ouz ar holaj. Abaoe, ar skol vraz-se, kouezet en he foull, n'eo ket savet a-nevez.

Eur skol vraz all, savet e kêr Dellys, he-deveus eur guchennadig skolaerien; mez aon em-eus ne yelfe dreist-mell-divez evel skol vraz Fort-National! Goulskoude e vefe eur holl braz evid ar re a zo enni o teski.

Ar Gabiled a labour ar butun, mez, ar gwsa zo n'o-deveus stal vraz ebed evid ober al labour-ze: ar pezh a zo kalz difonnusoh. Int a gas o butun a-zammou war vuled, pe war azenned, da Hassein-Dey pe da Alje e peleh ema staliou ar Ouarnamant evid labourad ar butun. Mez, hel lavared a rankan, en Aljeri ar butun a zo marhad-mad vil e-skoaz n'ez eo e Frañs. Ali d'ar fumerien ha d'ar brizerien da voned d'an Aljeri da brena butun mad ha marhad-mad!

Setu amañ gand petra eo greet ar milinou er vro-mañ: daou vên hag eur rod koad lakeet da drei gand nerz an dour o koueza war he loaiou, setu aze ar gwella hag ar haerra milinou a gaver er Habili. Ar benvijiri-war-dan n'int ket anavezet er vro-mañ; ha, kredi a ran, n'emaint ket c'hoaz war-bouez doned er vro; goulskoude ne vefe ket diêsoh d'an dud; ar hontrou eo a zo gwir.

Er vro-mañ, peb tiad tud n'en-deveus ket kalz a zouar da labourad; abalamour da ze ivez ez eus ken nebeud a ed er Habili. Setu e peseurt mod e reont an eost dre amañ. Pa vez dare an ed, e vez trohet ar pennou hepken diwar ar plouz. Ar pennou ed-se a vez dihreunet gand an daouarn, hag ar greun a vez debret eul lodenn anezo, – tra-walh evid beva en deiz-se, – al lodenn all a vez lakeet a-gostez en eun Djarr pri prad. Ne vez grignolet evel-se avad nemed ar pezh a vez re, ar pezh na heller ket da zebri en eun dervez. Antronoz ha bemdez e-pad an eost – da lavared eo e-pad daou viz hanter pe dri miz ma ver oh ober an eost – bemdez e vez greet ar memez labour gand an daouarn ha gand an dent. Euruz eo na vez ket a hlao er Habili e-pad an hañv, paneve-se an ed a vreinfe er parkeier, keid-all e ver ouz hen dastum.

Mad! pelloh amzer e ver c'hoaz o tastum an eost olivez eged an eost all; rag gand tud ar vro-mañ n'ema ket ar giz d'en em hrevi gand al labour, ha pa lamm al labour warno, int a gemer an teh. Evid ober an eoul gand o olivez, ar Gabiled ne reont nemed o flastra war eur mên; goude o zeulont en eun toull braz hanter leun a zour. Pa o-deveus karget an toull a olivez, en em lakeont da zañsal warno ken e vez distaget mad an eoul diouto piz-ha-piz. An eoul, evel ma ouzoh oll, a zo skañvoh eged an dour hag a zav war-horre, evel ma sav an dienn war al lêz. Pa vez ehanet an dour o fiñval, e vez dastumet an eoul er memez mod ma vez dastumet an dienn diwar al lêz; an eoul, diennet evel-se, a vez taolet e podelou pri, pe e seier greet gand krehen bohed.

Er Habili ne reer labour vraz, labour fin ebed, nemed pa vez greet eun taol-kontell, eur gourgleze, eur hleze, eur fuzuil, pe eun nebeud benvijiri ha meubl. Al labourerien douar dre amañ ne dint nemed teuherien: eun druez eo gweled pegen paour, pegen divalo eo al labourerez-douar er vro-mañ!...

Ar hoñvers, – pe ar henwerz evid komz brezoneg koant, – a yal eun tammig gwelloh; moned a ra koulz lavared mad. N'ez eus foultr korn ebed euz an Aljeri, adaleg ar mor *Méditerranée* beteg an dezert-braz Sahara, a gement ne yalf di ar Gabiled evid gwerza o marhadourez, pe evid prena ar pezh o-deveus ezomm. Marhadourez ar vro-mañ eo an eoul olivez, ar fiez, ar rezin, an ed, ar heuneud evid ober tan hag ar hoad er mod all, an deñved, ar gevri, ar beuhed, an ejenned, an azenned hag erfin ar muled. Kerkent ma o-deveus ar Gabiled gwerzet

o eoul, o ed, o fiez hag o rezin, e yelont war-zu an dezert-braz da brena loened digand an Arabed a zo o chom eno; – an Arabed a zo o chom er Sahara a zo oll mesaerien deñved ha loened all; goude e teuont d'o gwerza, – kerroh eged ma n'o-deveus o frenet, petra 'ta! – e kêr Alje hag er hêriou all tro-war-dro. Ar Gabiled a ev al lêz hag a lip an amann, heb morse gwerza tamm; hag evid lavared gwir, ne dalv ket ar boan dezo klask gwerza o lêz pe o amann, rag beh o-defe o kavoud tud da brena, ken reketuz eo gweled penaoz e kempennont an traou-ze.

An oll marhajou er vro-mañ, n'eus forz pegen niveruz, pegen stank ez int, n'eus forz pegement a dud a yel dezo, a vez atao marhajou mad: eun taol braz a draou a vez gwerzet ha prenet enno.

Triwehved pennad

An herberh, pe menehi, pe digemer An Difa

Ar Gabiled evel an Arabed o-deveus ar brud da veza tud hag a ro digemer d'an oll. War ar poent-se e fell din roi deoh da anavezoud ar wirionez plên, penn-da-benn. Evid gweled ar Gabiled o roi digemer vad d'an ofiserien, da dud ar buroiou, d'ar skrivagnourien arab, da baotred ar hargou, koulz ha d'ar re a zo e penn ar ouarnamant hag ar hargou braz, kement-se n'eo netra iskiz, a dra zur; rag an digemer vad-ze a zo talvoudusoh evito eged ne ve noazuz. An Arabed hag ar Gabiled n'emaint ket heb gouzoud kement-se, me hen assur deoh; abalamour da ze e reont gwella ma hellont evid plijoud d'an dud a zo ouz o gouarn. Eur Marabout, pe c'hoaz eun den pinvidig braz bennag, – rag diskibien Mahomed a gemer ar pinvidigeziou evid vertuziou, – ar seurt tud-ze eta a hell goulenn digor n'eus forz ti piou. Mez eun den paour, nemed bez' e vefe eun Dervich, a vez lezet a-walh e toull an nor, heb ne vefe roet an disterra tra dezañ evid terri e naon. Aliez e ranko skoi war meur a zor, hag e-pad meur a zervez a-barz kaoud eun tamm kaletzezen, pe eur fiezenn da lakaad etre e zent. E-touez eun nebeudig euz ar rummadou-tud, – ha c'hoaz kement-se n'ema ket stank, nebeutaad a ra bemdez, ez eus staget madou ouz ar Moskeou, pe ouz an Djemaou, evid roi lojeiz, boued hag evach d'an dremaniaded. Mez n'eo ket stank an dremaniaded a yel da houlenn digor er seurt herberhou-ze; rag an dud a zo e penn an tiez-se a glask dreist-oll o gounidegez o-unan! An digemer ne vo ket euz ar haerra, mez deuz ar herra ne lavaran ket; mar jom an tremeniad da loja, en-devezo evid gwele eur mên kaled pe an douar yen, ha kement-se evid arhant!...

Mar deo an tremeniad eun den a renk uhel e vez roet dezañ digemer vad! Neuze e vez roet dezañ eur pred boued anvet „difa“ er vro-mañ.

Er penn kenta euz an difa, roet d'eun tremeniad, e vez servichet eun tasad kafe; goude, leiz eur plad pri pe koad a gouskous; er memez amzer e vez servichet ivez euz taol, eur yar pe eur hillog poazet euz ar ber, – ne vez ken saoz nemed an druzoni euz ar yar, – erfin e vez servichet adarre eun tasad kafe, mez mestr an ti a gemer e lod euz an tasad er memez amzer gand an tremeniad.

Bez 'z on bet meur a wech o leina e tiez an Arabad hag e tiez ar Gabiled; beb gwech avad em-eus gwelet mad e oa mall gand tud an ti gweled an tremeniad o ehana o tebri, evid ma chomje muioh a ze da zebri ganto; rag, ar giz eo, tud an ti ne dleont debri euz o houskous nemed goude an tremeniad. Ar Gabiled ne zebront ket kalz evid ar hustum; ne gemeront nemed daou bred bemdez, d'ar mintin ha d'an abardaez. Mez pa hellont kaoud an tu da goueza war eun difa en eun ti bennag, neuze avad e vourront kement ha ma hellont. Pa yal unan bennag da glask an difa en eun ti bennag, da lavared eo da houlenn digor digand eun tieg bennag, ar henta tra en-deveus da ober, a-raog moned tre e-barz en ti, eo goulenn ar mestr, pe ar penn euz an ti; he-mañ ne zaleo ket da zoned war-arbenn d'an hini en-deveus her galvet, da vihanna, mar ema er gêr. An dra-ze eo ar giz: mez ar giz-se n'eo ket hepken ober eur seurt sevenidigez; beza ez eo ouspenn en em zi-wall ouz droug. Rag moned e-barz ti unan bennag euz diskibien Mahomed, heb beza bet diarbennet gand mestr an ti, eo en em lakaad en tu da gaoud eun taol kontell, eun taol fuzuill, pe eun taol benveg all bennag gouest da roi deoh taol ar maro. Ar henta tra a ra mestr an ti, pa dosta ouz an tremeniad a houlenn digor digantañ, eo goulenn kelou euz e yehed; stouet d'e zaludi, da bokad d'e zaouarn, d'e benn ha d'e ziskoaz: goude, e houlenn digantañ evid peseurt kevridi ez eo deuet d'her gweled beteg e di. Pa en-deveus lavaret an tremeniad evid petra eo deuet, mestr an ti a lavar dezañ moned war e lerh en ti; mez an tremeniad, mar anavez gizou ar vro, ha mar anavez eun tamm ar zevenidigez, a ranko a-barz heulia an hini a ra digemer dezañ, ken en-devezo mestr an ti greet d'e wragez ha d'e verhed moned en eur gambr a-gostez; rag ar re-mañ ne dleont morse beza gwelet gand an dud diavêz. Pa en-devezo renket e stal, mestr an ti a deuio en eil gwech d'her pedi d'hen heulia; neuze an tremeniad a hello moned war e lerh en ti.

Digouezet e kostez an daol, mestr an ti a lavar d'ar mevel, pe mar n'eus mevel ebed, yal e-unan da servich an tasad kafe kenta. Keid ma vez an tremeniad oh eva e gafe, e vez aozet ar houskous. Mar dle an tremeniad tremen an noz en ti-ze, mestr an ti en-deveus soursi braz da gas en eul leh all e wragez hag e verhed da gousked: ar re-mañ ne dleont moned er-mêz euz an ti nemed goude ma vent bet mouchet; mestr an ti a dle o hundui e-unan. Mar ne jom an tremeniad nemed eun nebeud, mestr an ti ne guz ket ar merhed; lezet e vent war-wel; mez morse an tremeniad ne dle komz an disterra outo keid ha ma vez c'hoaz en ti. En daill all e hell hen ober, gand ma ne vezo ket gwelet.

Yann-Loeiz Normand.

(da veza kendalhet)

ENDRO DA VANTAN ZANT-JEG

Eñvorennou

C'hoariou bugale Lann-Jeg

Studiet stard e veze d'ar houlz-se, evel am-eus hen lavaret, meur a wech, dija. Mad c'hoariet e veze ivez, a-greiz-kalon, ken-koulz ha hirie. Setu perag, zoñj ganin, eh eo poent bremañ displegañ deoh c'hoariou bugale. Skol Lann-Jeg, er skol, war blasenn ar bourk ha douz Tosenn-ar-Run da Fantan Zant-Jeg.

Ar c'hoariou-ze a droe, 'vel just, hervez an amzer. Setu-ni e miz here. Ar skol a zo o paouez adkregi. Ar gwez kistin-moh a zo krog dija, er porz-skol, da goll o deliou. Zerrom 'ta ar histin ront ha luftr gand o lagad gwenn war o reor ha greom kormiou butun da vutunad an deliou zeh.

—« Kemer da gontell, Lommig, pugur evel peb Breizad 'teus eur gontell „Pradel“, gand div laondenn, ha kleuz da gistinenn. C'hwerv e vo ta vizied, paotr! bromsonn pa debi ta vara hag amann... Troh bremañ eur gorzenn vambouz e korn alez voulou an Itron Kogan, ha setu aze eun duellenn da jechañ war da gorn evel tad-koz.... Karg da hodellou a gistin-moh ha fenoz, e korn an tan, e taoli mesk ar glaou ruz ta vloedou. Tarzañ a raint 'barz ar chiminal... Med, diwall, Lommig, rag dañjeruz eo ar jeu-ze.»

Gwelloh c'hoari kezeg, neketa? Achu eo al lodenn gentañ diouz ar vintivez-skol. Ha nim da redeg 'barz ar porz evel ealien (e-beulien) tehet kuit douz ar marchosi.

—« Piou 'n-eus c'hoant da hoari kezeg?
—« Me, eme Per.
—« Ha me, eme Jakez.
—« Me am-eus fisel, eme Lommig. Pa vez dispennet ar pakajou sukr 'barz ar stal, e ran va fourvezadur fisel.»

Ha setu prest ar skipaill.
Eur paotr harnez, Lommig. Eur marh ambill, Per; eur marh souz ambill, Jakez; ha 'barz al limon, Yannig. Trem'nom eur fiselell 'drefñ d'on hilpenn ha dindan on divskoaz. Ale, Lommig, ar paotr harnez, kemer da rañjenn ha stag 'nei ouz breh da virhi. Kemer da blas 'drefñ da harnez ha jech ganit ar muiañ ma halli. Strak da skourjez, paotr Lomm!

—« Huy, Bayard, Verdun, Pechar, Wichi, drou berr!»
Gwintal a ra ar hezeg, gourinad a ra Bayard med Lommig a jech war e rañjenn hag e skourjez a strak 'uz da benn an an'val.

—« Ola, Visant! Deus d'am zikour! Re skañv eo ma harg. Red eo zammañ 'nei. Jech ganin war-drefñ.»

Ha Lommig ha Visant a jech ar muiañ ma hallont war-drefñ... nuzañ a ra o zreid 'mesk an deliou zeh hag ar poultr. Gwirinad a ra ar hezeg evel roñseed miliner Traoñ-an-dour o sevel grav Beg-ar-Run.

Med ar fiselell ah heskenn chouk ha diskoaz ar ganfarded. Ma vije lakeet eun domad deliou zeh dindanne... an dillad ne vije ket trohet hag ar hezeg ne houzañv'ent ket kemend a boan. Ha pep hini da gemer domadou deliou zeh leun a boultr ha da bozañ 'ne dindan ar fiselell war e chouk. Propr e vo da borpant, fenez, Lommig! Kleved a ri c'hoaz da begement. Zell ouz da golier, kanfard! ouz da vlev hag ouz da zaouarn 'ta! N'ankouaez ket surtoud tremen dindan gouestou-toull lavabo an Ao. Perez a-raog antren 'barz ar hlas.

Ne veze ket nemed kirri pounner da jechañ warne. Staget e veze ivez ar hezeg ouz eur wetur pe eur charabañ, da vond da vale pe d'ober ar marhad. Lommig a choaze neuze eur paotr lest, eur hanfard barreg da redeg d'ar pevar lamm. Ha zevel a ree

helibini etre ar harnezioù da weled pehini a rafe, ar primmañ, tro ar porz-skol. 'Wejou all, e veze dilezet ar wetur hag ar marheger a lampe a-haoliad war gein e varh.

— Med petra hoar' da Verdun? Kollet 'n-eus eun houarn 'm-eus aon. Evruzamant n'emañ ket pell ar hovel... aze... dindan ar brattell (ar preo). Stagom ar marh ouz ar post ha gelvom ar marichal.

Eun taolig troad skourjez war e votez-koad ha Visant, eun an'val doujuz, a zav e droad dishouarnet en eur blegañ e hlin. Lommig, ar paotr harnez, en em harp ouz ar post en eun juntañ e daouaran dindan botez e varh evid derhel an troad d'ar marichal. Ha he-mañ da houarni. Skeiñ a ra war tachou ar votez gand eun tamm koad pe eur mên, parañ a ra 'nei evel ma 'n-eus gwelet oh ober Job pe Jelvestr, daou varichal ar barrouz. Med Verdun n'eo ket kontant, 'm-eus aon. Eñ ken doujuz d'an ordinal! Gwintal a ra 'vel eur roñse ha kaer 'n-eus Lommig krial dañ: « O... OOO », red vo kemer ar skourjez evid dond a-benn doutañ. Echu eo an traou. Huy 'ta Verdun!

Ha nim adarre oh ober tro ar porz-skol ken a dregerno c'hwistell ar skolaer da gemenn dim eo poent hadkregi gand al labour skol.

*

Hidiv eo kaer an amzer. Ma vije c'hoariet kanetenn? Ay zo kanetennou ti Vai-ar-Hrav-Goz. Ha n'int ket ker... div 'vid eur gwenneg. Ha pesort kanetennou: re liv, douz toud al liviou. N'eo ket evel gwejall pa veze c'hoariet kanetenn gand boulou derv. Memez, douz kleved, he-do, Mai, 'benn ar zun all, kanetennou gwer, gwer treuzweluz ha gwer liezliv. Ne vo ken red mond da varhad ar hanton d'o frenañ... Hag Ifig e-neus klevet lared e vije ivez kanetennou plom ha reou dir da werzañ ti Soaz-an-Treh.

Ale, piou deuo da hoari « tikez »? Piou hoario da gentañ? « Amstra-gram » ha Lommig da ganañ ar rimadell en eur boentañ e viz war jave e gamaraded, pep hini d'e dro. « Gonezet 'm-eus, 'meañ; din da daol va hanetenn an hini diwezañ. Ale, Fañchig, dit da hoari da gentañ... Mad... D'az tro, Perig!» Perig a viz... dao... c'hwitet 'n-eus... Da Lommig da daol e ganetenn... deut eo gentañ

—« Tiket 'm-eus hini Perig; div ganetenn vihan, ma plij... ale... hast buan. Ha dakez bremañ da hini Fañchig.

—« Ma vije cheñchet eun tamm. N'eus den o c'hoari dirag pazennou ar hlas. Dem 'ta da hoari eno.»

Perig ha Fañchig ah a 'n o hoañze war ar bazenn gentañ ha Lommig a bint e reor war an eil bazenn.

—« Dit da hoari, Fañchig!»

Skeiñ a ra eur ganetenn vihan ouz ar mên ha setu-hi o ruillal 'mesk ar poultr. Da Berig, d'e dro. 'N-eus ket touchet hini Fañchig. da Lommig. Mann 'bed. Hadkomañsom. Hag ar hanetennou a dalh da dikañ ouz mên ar bazenn ha da ruillal war ar porz. Bezañ a zo dija daouzeg pe pemzeg kanetenn 'barz ar jeu. Kaer an taol evid 'n hini a honezo 'nañ.

—« Tikez », 'me Perig, din an taol ». Steket 'n-eus e ganetenn ouz hini eur hamarad. Hag eñ kerkent da dastum toud ar hanetennou. Leiz e hodell. Tintal a reont pa halomp da vond da gemer e blas dirag an nor a-raog antren 'barz ar hlas. Diwall, Perig, treiñ a reio ar rod ar hentañ gwech!

Ar hentañ gwech, ahanta, e vo treset eur helh war an douar. Pep hini a lako div ganetenn pe deir pe bemp e-barz, hervez ma vo bet divizet a-raog komañs da hoari. Pemp gaoliad diouz ar helh e vo treset eul linenn all ha pep hini a ranko c'hoari douz ar pal-ze... e daol kentañ, 'vel just. Gwelet 'vo piou a dostao ar muiañ douz ar helh (med galled a rafe unan bennag mond e-barz!). An tostañ a hoario da gentañ, d'an eil tro.

Tost-tre d'ar helh... tostoh evid an tri all... ha setu-me war va daoulin, war an douar. Eun taol biz-meud ha va hanetenn e-barz. Skoom ar re all er-mêz bremañ. Plasañ a ran va hanetenn etre va biz-meud hanter-pleget ha va biz-yod, va dorn pozet war an douar. Eun taol biz-meud prim ha nerzeg 'vel eun distarder a argas ar ganetenn diouz ar helh. Ar jeu-mañ a zo diêsoh. Ne honer ket dre zegouez. Red eo vizañ just ha bezañ ampart da dennañ. Med pesort plijadur pa vez leun ar zah kanetennou. Ne vo ket red din mond da weled Mai na Soez da hadober va four-veziou.

Paotr Jeg.

(da veza kendalhet)

Leoriou

Geriadurig Ernault adembannet

Eur vengleuz

Bremañ 'z eus eun tregont vloaz bennag. E ti eul leorier, e Kemper.

—« Ha bez' ho-peus geriadurig brezoneg-galleg Ernault?

—« Marteze e chom unan bennag e-touez al leoriou brezoneg. N'on ket sur, tamm ebed. Med bez' e hellit kemer ar skeulig ha klask war an estajereun uhella.»

Ha me da bignad er skeulig. Ha klask, ha dizolei erfin ar geriadurig — ne oa nemed unan — eul leor war-dro 700 pajenn, bihan e vent, bet embannet e Sant-Brieg eun tregont vloaz bennag a-raog.

Abaoe, aliez am-eus furchet ennañ, peogwir e kaver ennañ, renket en eur stroll, ar geriou dezo ar memez gwriazienn. Da skwer, gand ar ger **penn**, ouspenn e steriou disheñvel, ema an anoiou, verbou, h.a., diwar ar wriazienn **penn**. Eun nebeud frazennoù, pe zoareou lavar, a resisa ster darn anezo. Pe c'hoaz, gand **kar**, ez eus eun aridennad geriou: kerent, kar-nes, kar-pell; na kar na par, na yar... Eur vengleuz eo ar Geriadurig, evid neb a venn deski pe beurzeski ar yez.

Peogwir ne gaver ken al leor-ze da brena, o-deus **Emgleo Breiz** ha **Brud Nevez** greet eun embannadur nevez anezañ. Esoh eo evid al lenner eged an hini kenta: brasoh e vent (hini niverennoù Brud Nevez), ha dre-ze n'ez eus mui nemed 450 pajenn.

Pep hini a gavo da bennaoui e leor Ernault. Hag ar re o-deus tra pe dra da lakaad ouspenn, o-deus tu da skriva war-eeun o evezadennoù er varzenn. Eun doare da glokad labour an oberour.

K. Riou.

Ar Roue Marh gand ar Zonerien Du

War-dro daou vloaz goude **Ten years** (kinniget evid degved deiz-ha-bloaz ar strollad), setu **Roue Marh**, eur bladenn zisheñvel, gand kalz a doniou nevez-savet gand ar Zonerien Du o-unan, hag eur plas kalz ledannoh d'ar hanaouennou brezoneg.

Tri don pe heuliad toniou dañs ha daou don a-boz a gaver war an tu kenta. Brudet eo ar Zonerien Du evid beza dreist da lakaad da zañsal er festou-noz: hen diskouez a reont an taol-mañ c'hoaz ha gand toniou bet savet ganto, lod anezo d'an nebeuta. Deuet eo a-benn Yann Goas da zevel eur pach-pi nevez a-feson **Yourhed Sant Gwazeg** ha n'eo ket divalo kennebeud an heuliad dañs-fisel, leun a startijenn ennañ, bet savet gantañ ha gand Herve Kerreiz. Koulskoude e vije bet gweloh dezo choaz komzou all evid an tamm diweza: re aliez e vez klevet istor Metig!

Eun dañs-tro kanet e galleg hag eun ton a-boz sonet a zigasant deom euz Loudieg, eur vro ha n'eo ket bet kalz ar zonerien euz ar seurt-se o furchal enni beteg-henn. An eil ton a-boz **War mein bez** a zo brao a-walh e-keñver sonerez, ar homzou brezoneg anezañ avad, a zo diêzig a-walh da gompren, kement en destenn skrivet hag e pez a zo kanet gand an oberour e-unan: gweloh e vije bet dezañ goulenn skoazell unan bennag barrekoh evitañ war ar brezoneg.

D'ar vojenn vuzuduz **Ar Roue Marh**, tennet euz leor Yann Brekilien **La Mythologie Celtique** eo gouestlet an eil tu en e bez: klask a reont konta anezi war he hed dre ar zonerez nemetken. Gand Herve Kerreiz eo bet savet an oll doniou war-bouez tri: an ton-gwerz **Al labousig er hoard** euz Kerne-Izel a zo bet lakaet komzou brezoneg nevez wamañ gand Yann Goas. Enno e tispleg Dahud d'ar Roue penaoz e vo lakaet dezañ moue ha dioukouarn e varh, anvet Morvarh; evid rei deom eun tañva euz plijadur an dud pedet da friko c'hoar ar Roue e kanont an dañs-rout Pagan:

Roulom ha roulom atao... hag evid echui **an Eureujou skrijuz** e leh e teu war-wel d'an oll moue ha dioukouarn ar roue, e sonont eun dañs-tro entanet euz Kreiz-Breiz.

E-touez an toniou nevez-savet e seblant **Maro Morvarh** hag a zo en eur mod minor melkoniz e leh ema implijet brao-tre ar « veuz » (biniou bro an Naoned), hag **ar Gorriganed** beza ar re blijusa, daoust m'ema hemañ pellig a-walh diouz lodenn an istor ema sañset da gonta.

Dre vraz e chom eeun a-walh o zonerez ha tost ouz spered or muzik pobl: bez' int unan euz an daou strollad sonerien festou-noz (an hini all o veza **ar Bleizi Ruz**) a zeu a-benn da veva (ha da veva mad hervez ar pez a lavar lod) diwar o muzik nemetken a-drugarez d'ar festou-noz dreist-oll. En toniou-dañs emaint en o bleud; med koulskoude e klaskont mond pelloh en eur jom feal d'o gwriziou hag en eur en em domma muioh eged er bloaveziou tremenet ouz ar brezoneg.

J. Goyat.

Kavet e vez Brud Nevez hag ol leoriou da brena e ti:

Ar Béd Keltieg, ru ar roue Grallon, Kemper.
Ar Béd Keltieg, plasenn Guérin, Brest.
Gwalarn, rue des Chapeliers, Lanuon.
Kornog, 22, ru ar Vur, Montroulez.
Breiz, 17, ru Penhoet, Roazon.
Breiz, 10, rue du Maine, Pariz.

Prenit ol leoriou e ti ar varhadourien leoriou

Ma n'o-deus ket anezo, lavarit dezo goulenn anezo digand:
Diffusion Breiz
29135 Speied

Kemennou

Teul labour an dilennidi vrezonegerien

Prederiet gand ar garg on-eus da zivenn ha da rei lañs d'ar brezoneg ha da zevenadur Breiz, Ni, dilennidi euz a gement korn bro a zo e Breiz hag izili euz unvaniez ar vèred hag an dilennidi vrezonegerien, ez om a-du da labourad asamblez evid klask tizoud ar paliou-mañ:

- 1) Boda dindan daou vloaz, da lavaroud eo a-raog dibenn 1986, kenta Breujou Meur ar parrezioù oh ober gand ar brezoneg, pe z a dlefe beza eun araokadenn vad er stourm evid sevenadur Breiz.
- 2) Da hortoz e fell deom labourad oll asamblez gand eur spered digor da voda an dilennidi hag ar vèred vrezonegerien en eur gredi stard, ha lakaad ar re all da gredi, pegen talvouduz eo ar stourm-mañ evid dazond on yez ha kultur Breiz, hag en eur lakaad ar gudenn-mañ e-touez ar re genta euz on prederioù politikel.
- 3) Diskouez ar skwer vad en eur ober gand ar brezoneg pe gand an diouyezegez er vuhez publik hag en on darempredou pemdezieg.
- 4) Klask gwellaad on brezoneg hag on anaoudegez euz sevenadur Breiz (gelloud a rafe ar hannadig digas traou war an dachenn-ze).
- 5) Er humunou, lakaad panellou-leh brezoneg pe ziouyezeg, ha difazia an anoioù-leh distreset.
- 6) Rei lañs da implij ar brezoneg en ti-kêr: er huzul kêr, er gouelioù ofisiel, e sekretourva ar mêrdi, hag ivez klask ober eureujou e brezoneg pe en diou yez.
- 7) Ober ma chomo ar brezoneg beo e buhez ar gumun, hag evid

se lakaad kelenn ar yez hag ar sevenadur er gumun, pe, ma n'eo ket posubl, ober eun emgleo gand eur gumun all e-kichen.

8) Klask kas war-raog ar gouelioù hag ar c'hoarioù breizeg, an eskemmou etrekeltieg, ar houbladigezioù etre kumunioù.

9) Labourad aketuz e-barz ar strollad. Tamm-ha-tamm e vo red d'an unvaniez kaoud peadra d'ober he labour.

10) Harpa asamblez gand an Unvaniez pe z a vo greet dre vraz a-hend-all evid divenn yez ha sevenadur Breiz.

E Pleurdud, d'ar 24 a viz du 1984.

Bet sinet gand:

Pierre-Yvon Tremel, Mêr Kawan, Prezidant; Yves Guilloux, Mêr Pleurdud, eil Prezidant; G. Le Henaff, Kuzulier Pluvigner, eil Prezidant; Bernard Cabon, Mêr Gwimaec, eil Prezidant; Hoparz Omnes, Mêr Ploveill, eil Prezidant; Ifig Remond, Mêr St Hernin, eil Prezidant; Guenegou, Mêr ar Chapel nevez, eil Prezidant; Y.B. Duval, Kuzulier Kêr Roazon, eil Prezidant; Jakez Praud, Ambon, eil Prezidant; Fañch Peru, Mêr Berhed-Konfort, Sekretour Meur; Jean-Pierre Le Bivic, Kuzulier Kêr Kawan, Teñzorer; J.P. Le Montreer, Kuzulier Kêr Lanuon, eil teñzorer; Y. Querrec, Mêr ha Kuzulier kanton Ar Hroesti, Komiser ar hontou.

Goloioù-lizer « Breiz Unvan »

Embannet e vez goloioù-lizer **Breiz Unvan** gand **Kuzul Bro-Bariz evid Breiz-Unvan**

Tri rumm a zo: 114 x 162, 0,25 lur pep hini; 110 x 220, 0,30 lur pep hini; 162 x 229, 0,40 lur pep hini (16% ouspenn evid ar mizou-kas).

Ar gounid a dalvezo da zikour oberiantizoù **Evid Unvaniez Breiz**, evid ma hallo adkavoud Bro-Naoned ar peurrest euz Breiz.

Kasit ho chekenn vrezoneg war ano **CUAB-Emigration** da di an teñzorer: Eric Pianezza Le Page, 106, chemin de la Côte du Moulin, 78620, L'Etang-la-Ville.

Radio Arvorig

DU-MAN DU-HONT

Beb sadorn
Etre kreisteiz ha 2 eur
Wagennou etre: 422 m

Roll-meuziou

Gouelieu Braz Etrekeltieg an Oriant

Rolleu ar predeu

D'ar sadorn 6 a viz eost 1983 Da greisteiz - Merenn.

Keijaj
Yar rostet
Piz bihan
Keuz - Freh

Da noz - Koen

Mohaj
Kabon Julienn
Avalou douar doureg
Keuz - Freh

D'ar sul 7 a viz eost 1983

Da greisteiz - Merenn

Gwenneged e soub
Aval-sukrin
Kig moh rostet
Avalou-douar frintet
Glazadur
Kateuaj - Freh

Da noz - Koen

Keijaj a vêt-vro
Yar-indez rostet - Soub uieu
Fao munud glaz - Tomatez
Keuz - Freh

Notennoù gand B.N.:
Keijaj: *saladenn gand meur a dra e-barz.*
Keuz: *fourmaj-lêz.*
Gwenneged: *kokouz plad.*
soub: *chaous.*

Lizerou

Gand Yvonne Penhorz ha Soazig Lavanant on-eus bet kelou euz ar zikour prisiuz ho-peus roet dezo evid o abadennoù brezoneg. A-hend-all, taol « an tad-koz Nedeleg » on-eus greet a-drugarez d'ho tonezennoù, e-neus servijet deom d'en em renta kont euz an implij a reer euz ar brezoneg en or bro Leon. Da drugarekaad ahanoh, on-eus ar blijadur da gas deoh eur chekenn da heul al lizer-mañ. Laouen om o konta ahanoh e-touez mignoned **Radio Bro-Leon**: o skoazella on animatourien, e roit dezo an tu da gas ar brezoneg war-raog en or bro.

Pascal Uguen,
Prezidant Radio Bro-Leon.
(Brezoneg gand B.N.)

Radio Bro-Leon: 104 Mghz.

Dalhit mad. Traou talvouduz ha dudiu a zo e Brud Nevez. Eun dra vad eo adembann « Istor ar Habili ».

L. A.
Frehel

Kavet em-eus Geriadurig Emile Ernault, eil moulladur. Bez' am-boia dija ar moulladur kenta embannet e 1927, med hemañ a zo anezañ eul levr brasoh, èsoh da implij. Bennoz Doue deoh!

Setu-me distro euz Bro-Martinika goude beza bet e-pad eur miz en eur barrez di-war ar mêz, e-touet morianed, du pe zuoh.

Souezuz eo gweled penaoz e labour Brud Nevez hag an embannadurioù.

Chañs vad deoh gand ar bloaz nevez.

V. Fave
Kemper

Gand dale eo e trugarekaan ahanoh evid al levriou ho-peus bet ar vadelez da gas deom. Ne oan ket aze siwaz pa'z oh deut da Dreglonou, ha renket int bet ken mad d'ar poent-se ha n'eo nemed goude beza lennet niverenn diweza Brud Nevez em-eus klasket ha kavet anezo!

E soñj emañ stalia al levraoueg en Oaled ar miz-mañ. Fiziañs am-eus e vo kavet tud ha tier embann all ken brokuz ha m'emaoh bet evid profa deom levriou all, rag ezomm braz on-eus bremañ euz eul levraoueg a-zoare!

A galon ganeoh evid ar brezoneg,

S. Daniellou
Oaled « Diwan »
Treglonou.

Fañch Broudig

Langue et littérature bretonnes Bibliographie: 1973-1982

Une vue d'ensemble de la production écrite concernant la langue
et la littérature bretonnes depuis dix ans

Priz: 45 lur

Emile Ernault

Geriadurig Brezoneg-galleg

Eil moulladur

Priz: 90 lur

